

ΠΡΕΒΕΖΑ Β' PREVEZA B

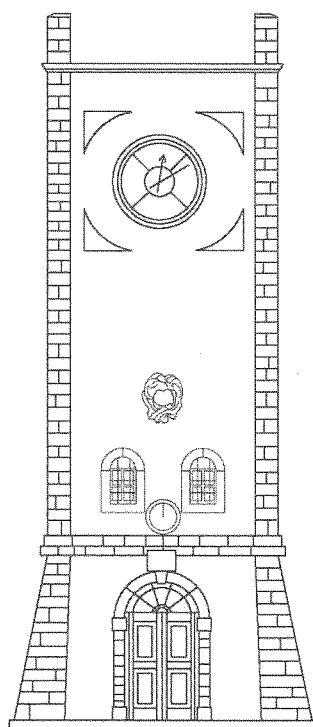
Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου
για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Πρέβεζας
(16-20 Σεπτεμβρίου 2009)

Proceedings of the Second International Symposium
for the History and Culture of Preveza
(16-20 September 2009)

ΑΝΑΤΥΠΟ OFFPRINT

Επιστημονική Επιμέλεια
Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου
Χρήστος Σταυράκος

Επιμέλεια Έκδοσης
Νίκος Δ. Καράμπελας
Michael Stork

Scientific Editors
Marina Vrelli-Zachou
Christos Stavrakos

Editors
Nikos D. Karabelas
Michael Stork

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΑΚΤΙΑ ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ

UNIVERSITY OF IOANNINA
MUNICIPALITY OF PREVEZA
ACTIA NICOPOLIS FOUNDATION

ΠΡΕΒΕΖΑ 2010

PREVEZA 2010

Copyright © 2010

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Δήμος Πρέβεζας, Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις
University of Ioannina, Municipality of Preveza, Actia Nicopolis Foundation

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Πανεπιστημιούπολη, 451 10 Ιωάννινα
Τηλ.: 26510-06544 / email: mvrelli@cc.uoi.gr, chstavra@uoi.gr

Δήμος Πρέβεζας, Ελ. Βενιζέλου & Παχούμη 1, 481 00 Πρέβεζα
Τηλ.: 26820-29889 / email: dbprevezas@yahoo.gr

Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Εθνικής Αντιστάσεως 114, 481 00 Πρέβεζα
Τηλ.: 26820-22233 / email: actia@otenet.gr

University of Ioannina, University Campus, 451 10 Ioannina, Greece
Tel.: +30-26510-06544 / email: mvrelli@cc.uoi.gr, chstavra@uoi.gr

Municipality of Preveza, El. Venizelou & 1, Pachoumi str., 481 00 Preveza, Greece
Tel.: +30-26820-29889 / email: dbprevezas@yahoo.gr

Actia Nicopolis Foundation, 114, Antistaseos str., 481 00 Preveza, Greece
Tel.: +30-26820-22233 / email: actia@otenet.gr

ISBN 978-960-99475-1-0 [I]
978-960-99475-2-7 [II]
978-960-99475-0-3 [set]

Μανόλης Γ. ΣΕΡΓΗΣ

Η εφημερίδα «Αγών Πρεβέζης»

Μέσον έκφρασης του «συγκρουσιακού κύκλου» των δεκαετιών 1950 και 1960 στην Πρέβεζα και την Ήπειρο, και άλλα στοιχεία της ταυτότητάς της

Ιστορικά στοιχεία για την εφημερίδα – ο λογότυπός της

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΦΥΛΛΟ ΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ στις 14 Φεβρουαρίου 1955 και το τελευταίο της πρώτης περιόδου του βίου της την 3^η Σεπτεμβρίου 1966. Πρόβλημα στην ιστορική διαδρομή και την παρουσία του φύλλου δημιουργεί η ύπαρξη τριών δισέλιδων φύλλων του έτους 1972, των υπ' αριθμ. 581 (14.3.1972), 587 (29.3.1972) και 593 (25.4.1972). Με δεδομένα α) η εφημερίδα πλέον είναι ημερησία και β) ότι το τελευταίο φύλλο της πρώτης περιόδου φέρει τον αριθμό 500, υποθέτουμε ότι διέκοψε τη λειτουργία της το 1966 και επανακυκλοφορήθηκε το 1971. Υπό αυτά τα δεδομένα μπορεί να θεωρηθεί ως μία από τις μακροβιότερες εφημερίδες του ελλαδικού χώρου.

Τον λογότυπό της συνθέτουν ο τίτλος της, «ΑΓΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ», η χρονικότητα της έκδοσής της («ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ») και οι απαραίτητες πληροφορίες ένθεν και ένθεν των προηγούμενων: Ιδρυτής Ιω. Μουστάκης, Διευθυντής Ιωάννης Γ. Τάλλαρως,¹ η τιμή του φύλλου, η χρονολογία εκδόσεώς του, η θέση των γραφείων του στην πόλη («Όπισθεν ξενοδοχείου Αβέρωφ, Πρέβεζα») και οι συνήθειες στους λογότυπους υπομνήσεις προς τους αναγνώστες και τους μελλοντικούς συνεργάτες: «Κοινωνικά, αγγελίες, διαφημίσεις ιδιαίτεροι συμφωνία» και «Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ή μη δεν επιστρέφονται».²

Μέχρι την υπό τον Ιωάννη Τάλλαρο διεύθυνση του φύλλου, αυτό παρέμεινε σταθερά 4σέλιδο. Μετά τον θάνατό του, η εφημερίδα σε πολλά φύλλα της μετατρέπεται σε δισέλιδη. Είναι προφανές ότι η απώλεια του δημιουργού της είχε τις επιπτώσεις της στην ποιότητα του φύλλου, στην τακτική έκδοσή του, στη μέχρι πρότινος σχέση του με το αναγνωστικό του κοινό.

¹ Μέχρι το φύλλο υπ' αριθμ. 12. Από το 13^ο μέχρι το 165^ο αναγράφεται «Διευθυντής Ιωάννης Τάλλαρος». Από το 166^ο μέχρι το 190^ο ο ίδιος αναφέρεται ως «Εκδότης-Διευθυντής», από το 191^ο μέχρι το 335^ο ως «Ιδιοκτήτης-Διευθυντής» και από το 336^ο μέχρι το 500^ο «Ιδρυτής Ιωάννης Τάλλαρος και Ιδιοκτήτης-Διευθυντής Θέμις Ιω. Ταλλάρου». Ενδιάμεσως, στα φφ. 332-335 φέρεται «Ιδρυτής Ιωάννης Γ. Τάλλαρος, Ιδιοκτήτης Διευθυντής Γεώργιος Ιωάννου Τάλλαρος». Πρβλ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ 2003, 168.

² Στο τυπογραφείο της εφημερίδας εκτελούνταν, όπως συνήθως συνέβαινε, «παντός είδους τυπογραφικά εργασία υπό πεπειραμένου καλλιτέχνη τυπογράφου. Εργασία καλλιτεχνική, εγγυημένη εξυπηρέτησις ταχεία. Τιμαί εκτός συναγωνισμού». Σε επόμενα φύλλα, στο 424 (13.4.1964), στη σ. 1, διαβάζουμε ότι «εγκατεστάθη πλήρης τυπογραφείον εις το επί της οδού Λόρδου Βύρωνος 1 κατάστημα».

Ο εκδότης Ιωάννης Γ. Τάλλαρως: ψηφίδες από την προσωπογραφία του

Η προσωπικότητα του Ιωάννη Τάλλαρου εισδύει στην παρούσα εργασία παντοιοτρόπως, διαχέεται σε κάθε της τμήμα. Εδώ, στην αρχή της, σύρω τις πρώτες πινελιές της προσωπογραφίας του. Γεννήθηκε το 1906 και απεβίωσε την 1^η Οκτωβρίου 1961.³ Αναμείχθηκε στα της δημοσιογραφίας από νεαρής ηλικίας, αφού εργάστηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα *Αθήναι*, του Γ. Πωπ⁴ και στο πρεβεζιάνικο προπολεμικό *Βήμα* (της δεκαετίας του 1930),⁵ αλλά και στο μεταπολεμικό (1952 κ.ε.) του Νικήτα Τσουτσάνη.⁶ Μέχρι το 1954 ήταν υπάλληλος της Λιμενικής Επιτροπής. Συγκαίριοι του (και πληροφορητές μου) τού επέδωσαν κατά τις συζητήσεις μας τέσσερα κύρια χαρακτηριστικά: έντιμος συμπολίτης, «εξαίσια γραφίδα» (στα πεζά, τα ποιητικά και τα σατιρικά του κείμενα, χαρακτηριστικό που επιβεβαίωσε και η δική μου μελέτη), «χιουμορίστας» και «άνθρωπος του γλεντιού».⁷

Στο σεμνό μνημόσυνο που του κάνει η εφημερίδα του, λίγες ημέρες μετά το τραγικό συμβάν, ο γιος του Γεώργιος του αφιερώνει κείμενό του με τον τίτλο «Στον αγαπημένο μου πατέρα», υποσχόμενος να βαδίσει το δρόμο που χάραξε εκείνος.⁸ στον λογότυπο των τεσσάρων επομένων φύλλων (332 έως 335) αναγράφεται πλέον «Ιδρυτής Ιωάννης Γ. Τάλλαρως, Ιδιοκτήτης Διευθυντής Γεώργιος Ιωάννου Τάλλαρως».⁹ Από το φ. 336 (5.12.1961) κ.ε. Ιδιοκτήτης-Διευθυντής φέρεται σταθερά η σύζυγος του αποθανόντος Θέμις Ιωάννου Ταλλάρου. Η τελευταία, σε ένα από τα πρώτα υπό την διεύθυνσή της άρθρα, σπεύδει να δηλώσει ότι «η εφημερίς θα συνεχίσει τους αγώνες της εις το μέλλον. Επ' ευκαιρία τονίζει ότι εστηρίχθη και θα στηρίζεται πάντοτε εις την συνδρομήν των αναγνωστών της».¹⁰ Θα μπορούσα σχηματικά να χαρακτηρίσω την μέχρι το 1966 πορεία της εφημερίδας ως «πρώτη περίοδο» του βίου της ή «περίοδο Ιω. Τάλλαρου» και (αξιολογικά) «περίοδο της ακμής», τη δε ολιγόχρονη δεύτερη, ως «περίοδο της ύφεσης», που την οδήγησε στον οριστικό της θάνατο. Γι' αυτό και στην παρούσα εργασία η έμφαση δίδεται στην πρώτη, την πλέον δημιουργική περίοδό της.

Ο Ιω. Τάλλαρως διεκήρυξε ότι παρέμεινε ανεπηρέαστος από το τραγούδι των σειρήνων της διαπλοκής με άλλα εξουσιαστικά κέντρα: η εφημερίδα του «ουδέποτε εδέχθη δώρα ή δάνεια μακροπρόθεσμα διά να παύση αγωνιζομένη, παρά τας από πλείστας πλευράς δελεαστικές προτάσεις των πολιτικών σειρήνων, παρά την πτωχείαν της, αλλά την έντιμον πτωχείαν της».¹¹ Αντιθέτως, «Η ευθικρισία, η αμεροληψία και η φλογερά πίστις εις τας αρχάς της Δημοκρατικής Ιδέας και των ζωτικών τοπικών αιτημάτων ήσαν οι βασικαί αρχαί και η Ιερά Παρακατα-

³ Βλ. στο φ. 330 (17.10.1961), 1.

⁴ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 1995, 28.

⁵ Με τα ψευδώνυμα «Μονόφθαλμος» και «Άχθος Αρούρης», τα οποία διατήρησε και στη δική του εφημερίδα αργότερα.

⁶ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 1995, 28.

⁷ Ευχαριστώ και από τη θέση αυτήν τους κ.κ. Γεώργιο Ιάσ. Μουστάκη, Θ. Αγγ. Αρταβάνη και τους τότε «αντιπάλους» του, εκδότες της εφημ. *Εθνικός Κήρυξ*, κ. Αθανάσιο και Σπυρίδωνα Τσόκα για τις πληροφορίες τους. Ευχαριστώ, επίσης, όλους τους άλλους Πρεβεζιάνους πληροφορητές μου, οι οποίοι μού μίλησαν για τον αείμνηστο εκδότη, αλλά δεν θέλησαν να μνημονεύσω τα ονόματά τους.

⁸ Στο φ. 335 (14.11.1961), 2. «Θα σε δικαίωσω κρατώντας πιστά τη γραμμή που χάραξες», γράφει χαρακτηριστικά. Το σεμνό αφιέρωμα συμπληρώνει ένα ποίημα του Μιλτ. Λογοθέτη, συνεργάτη της εφημερίδας.

⁹ Τον ξαναβρίσκουμε (μαζί με τον Αθ. Τσόκα) εκδότη και διευθυντή της εφημερίδας *Νέα Εποχή*, που κυκλοφορήθηκε στην πόλη το 1967. Βλ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ 2003, 174.

¹⁰ Βλ. στο φ. 344 (6.2.1962), 1.

¹¹ Στο φ. 155 (17.2.1958), 1, με αφορμή τη συμπλήρωση τριών χρόνων από την ημερομηνία εκδόσεως της εφημερίδας.

θήκη επί των οποίων εστηρίχθη η έκδοσις ...».¹² Δεν υποχρεούμεθα να αποδεχθούμε την αλήθεια αυτών των λόγων, ακόμη και αν τους ενισχύουν οι προφορικές μαρτυρίες των συμπατριωτών του που τον «έζησαν» εκ του σύνεγγυς. Η κυριαρχική θέση του Τύπου στη μαζική επικοινωνία των δεκαετιών της μελέτης μας, αλλά και η εξάρτησή του από το πολιτικό-κομματικό σύστημα, που οδήγησε στην κομματικοποίηση της πληροφόρησης, θεωρούνται εδραιωμένες στην επιστημονική βιβλιογραφία και παραδεδομένες γνώμες: *ο Τύπος αντανάκλα τη συγκεκριμένη παραταξιακή συγκρότηση του κομματικού συστήματος*. Η «σχέση διαπλοκής» Τύπου (εκδοτών) και κομματικών μηχανισμών¹³ (προσώπων εν προκειμένω, τοπικών παραγόντων¹⁴) πρέπει να θεωρείται τις περισσότερες φορές ως δεδομένη, και λιγότερες ως σταθερή. Ενισχύω τη θέση μου με ένα παράδειγμα από τον «εφημεριδικό πολιτισμό» της Πρεβέζης: συγκαιριανό του Αγώνος έντυπο ήταν φιλικό μεν προς την «Αριστερά», λόγω των φρονιμάτων του εκδότη του, αλλά ταυτοχρόνως επρόσκειτο σε κορυφαίο τοπικό βουλευτή της Ε.Ρ.Ε., γιατί ο συντάκτης του ήταν στέλεχος του ίδιου κόμματος και στενός συνεργάτης του βουλευτή.

Ο Ιω. Τάλλαρως δηλώνει γέννημα-θρέμμα του λαού, υπηρέτης του, η ταξική του προέλευση τού υπαγορεύει ανάλογη πολιτική συμπεριφορά: «Από τον λαό προερχόμεθα. Σ' αυτόν απευθυνόμαστε. Για το λαό θα αγωνισθούμε. Σ' αυτόν στηρίζουμε την ύπαρξιν της εφημερίδος αυτής. Του την προσφέρομεν. Ας την πάρη στα χέρια του, ας την περιβάλη με την στοργήν του, ας την φροντίση, ας την ανδρώση».¹⁵ Ο «κλαός» των κειμένων του δεν είναι η ευρεία πολυστρωματική, πολυταξική έννοια της σύγχρονης Λαογραφίας.¹⁶ Εδώ έχει σαφώς μονοσήμαντη πολιτική διάσταση: είναι ταυτόσημη με αυτήν των «δημοκρατικών δυνάμεων» που χρησιμοποιεί ο εκδότης και σε άλλες περιπτώσεις. Στις εκλογές, π.χ., της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1956, η πολιτική μάχη διεξάγεται «μεταξύ της συναγερμικής Δεξιάς και των δημοκρατικών δυνάμεων της χώρας».¹⁷ Είναι μια από τις πολυμεταχειρισμένες μέχρι τότε έννοιες-σύμβολα που αναπαράγει, και η οποία έχει παραμείνει μέχρι σήμερα στο πολιτικό λεξιλόγιο, ως ιστορικός πλέον όρος. *Είναι ένα από τα σύμβολα που αναδεικνύει κατά κόρον η εφημερίδα*.

Καθ' όλη την περίοδο 1955-1966 η εφημερίδα υποστήριξε σταθερά τις πολιτικές δυνάμεις του Κέντρου και ειδικότερα –μετά το 1961– την Ένωση Κέντρου. Ασφαλή τεκμήρια των παραπάνω αποτελούν τα καθημερινά, μικρά ή μακροσκελέστερα, υπέρ αυτών των κομματικών σχηματισμών άρθρα, που γίνονται «θερμότερα» κατά τη διάρκεια των εκλογικών περιόδων. Αναφέρω μερικά παραδείγματα προβεβλημένων θεμάτων:

– *Η αναγγελία της ενώσεως των δημοκρατικών κομμάτων του Κέντρου (Φιλελευθέρων-Φ.Δ.Ε.) εξαγοποίησε τον δημοκρατικό κόσμο του Νομού μας. Δεν ησθάνθη όμως τον ενθουσιασμόν που θα τον προκαλούσε το άγγελμα μιας ευρύτερας ενώσεως όλων των δημοκρατικών κομμάτων. Ο διακαής πόθος του δημοκρατικού λαού του Νομού μας είναι να ιδή πραγματοποιουμένην αυτήν ...*¹⁸

¹² Στο φ. 155 (17.2.1958), 1.

¹³ SWANSON 2000, 431 κ.ε. Εκτενή ανάλυση μιας άλλης περίπτωσης, τοπικού χαρακτήρα, βλ. στο ΣΕΡΓΗΣ 2008-2009.

¹⁴ Η σχέση αυτή σήμερα έχει φθάσει αναντίρρητα σε υψηλότερη διαβάθμιση. Οι ειδικοί θεωρούν ότι η πολιτική, στις σύγχρονες δημοκρατίες, είναι «μεσο-κεντρική» (*media centered*). Βλ. SWANSON 2000, 430.

¹⁵ Στο φ. 1 (14.2.1955), 1.

¹⁶ Βλ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ 2004, 13-14.

¹⁷ Στο φ. (13.2.1956), 1.

¹⁸ Στο φ. 45 (19.12.1955), 1.

- *Εμπρός για τη νίκη* (στις εκλογές του 1956).¹⁹
- *Η προγραμματική διακήρυξη του Δημοκρατικού Κέντρου προς τον ελληνικό λαόν [είναι] ιστορικός σταθμός εις την πολιτικήν ζωήν της Ελλάδος*.²⁰
- Η σύμπτυξη των δύο πτερύγων του κόμματος των Φιλελευθέρων (Γεωργ. Παπανδρέου και Σοφ. Βενιζέλου) σε ενιαίο κόμμα προβάλλεται με διθυράμβους,²¹ η παρουσίαση του προγράμματος των Φιλελευθέρων και οι ένθερμες προτροπές υπερψηφίσεώς του στις εκλογές του 1958.²²
- Ο αγώνας της την περίοδο των εκλογών του 1961,²³ ο *Ανένδοτος* και οι θριαμβευτικές για την Ε.Κ. αντίστοιχες νίκες της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963 και 16^{ης} Φεβρουαρίου 1964: «Ψήφισε με φανατισμόν την Ε.Κ. που υπόσχεται Ελευθερίαν, Ισοπολιτείαν, Δικαιοσύνην. Η Ε.Ρ.Ε. ρήμαξε τον τόπον μας. Η Ε.Κ. θα τον ορθοποδήση. Τρίκυκλα, Γκοτζαμάνηδες, Εμμανουηλίδηδες, Γι-οσμάδες, αλήτρες και δοσιλόγους των παρακρατικών οργανώσεων: Ιδού τι προσέφερεν η Ε.Ρ.Ε. στην Ελλάδα. Γι' αυτό τρομοκρατήστε τους τρομοκράτας!». ²⁴ Είναι αξιοπρόσεκτος εδώ ο «πόλεμος νοσηματοδοτήσεων» ή οι «αξιακές πλαισιώσεις» (= τα συνεκτικά σχήματα που απλοποιούν και συμπυκνώνουν την πραγματικότητα, με επιλεκτικούς τονισμούς και κωδικοποιήσεις) που επιχειρεί η εφημερίδα. Ή, αλλιώς, έχουμε φανερό το ρόλο της γλώσσας στην κατασκευή (πολιτικών) πραγματικοτήτων: την ικανότητά της να κατασκευάζει πεποιθήσεις και κρίσεις, να «συνθηματολογεί». Βεβαίως εδώ θα μπορούσε να βρει την πραγμάτωσή της η αντίστροφη θεώρηση του Φουκώ: *η γλώσσα κατασκευάζει τους ανθρώπους που τη χρησιμοποιούν*. Σύμφωνα με αυτήν, για κάθε πολιτικό πρόβλημα ή ιδεολογικό δίλημμα υπάρχει ένα διαθέσιμο σύνολο προτάσεων και εκφράσεων που χρησιμοποιούνται διαρκώς. Άρα, με την αποδοχή κάποιων απ' αυτά τα κείμενα ή τα συνθήματα, το άτομο γίνεται ένα ιδιαίτερο υποκείμενο με συγκεκριμένη ιδεολογία.²⁵ Ο Ιω. Τάλλαρως είχε επαρκές ανάλογο διαθέσιμο υλικό από τον αθηναϊκό Τύπο, από τον συνθηματικό λόγο των *κεντρών* πολιτικών δυνάμεων, από το πολιτικό λεξιλόγιο της εποχής του, κ.λπ.
- Ο θρήνος για την απώλεια του Σοφοκλή Βενιζέλου,²⁶ η καταδίκη των «Αποστατών»,²⁷ χωρίς βεβαίως να αποσιωπά την κριτική της σ' αυτόν τον πολιτικό χώρο.²⁸

Ο Τύπος του *Κέντρου* (γενικά), επειδή *ακροβατεί* ανάμεσα στα όρια των δύο αντιπάλων ιδεολογιών, επειδή και ο πολιτικός χώρος που εκπροσωπεί είναι ρευστός επί μακρόν διάστημα, έχει συγκεκριμένη πολιτική λειτουργία, πρέπει να κινηθεί «ενδιαμέσως», δεσμεύεται όμως έναντι ενός κοινού με δημοκρατικές ευαισθησίες. Παρατηρώ ότι η εφημερίδα παρουσιάζει κάποια θέματα με τρόπο αντίστοιχο των «δημοκρατικών» φύλλων των Αθηνών. Αναφέρω κάποια παραδείγματα:

¹⁹ Στο φ. 52 (6.2.1956), 1.

²⁰ Στο φ. 51 (30.1.1955), 1.

²¹ Στο φ. 106 (11.3.1957), 1.

²² Βλ. ενδεικτικά στα φφ. 162 (7.4.1958), 1, 4· 164 (21.4.1958), 1, 4· 167 (7.5.1958), 1.

²³ Βλ. τα σχετικά φύλλα του μηνός Σεπτεμβρίου, Οκτωβρίου και Νοεμβρίου 1961. Οι εκλογές διεξήχθησαν την 29^η Οκτωβρίου 1961 και οι της Ε.Κ. υπερίσχυσαν στην πόλη της Πρέβεζας, με 1556 ψήφους έναντι 1534 της Ε.Ρ.Ε. Βλ. φ. 333 (31.10.1961), 1.

²⁴ Στο φ. 407 (1.11.1965), 1 και σε πάμπολλα άλλα εκείνων των ημερών.

²⁵ Παρατίθεται στο: EDELMAN 1999, 199-200.

²⁶ Στο φ. 419 (10.2.1964), 1.

²⁷ Στο φ. 473 (16.8.1965), 1. Βλ. και φ. 470 (12.7.1965), 1. («Προ πάντων ενότης»).

²⁸ Του συνεργάτη της εφημερίδας Αλ. Παπαγεωργίου, με προτάσεις, όπως να παύσει η δυαδική αρχή στο κόμμα ως αποτυχημένη, να αποσυρθούν οι παλαιοί πολιτικοί από την κομματική σκηνή, κ.ά. Βλ. στο φ. 198 (8.12.1958), 1 («Το κόμμα των Φιλελευθέρων»).

- η «στυγερή δολοφονία του μεγάλου ανθρωπιστού βουλευτού Γρηγορίου Λαμπράκη».²⁹ Η «εισβολή» (στον τίτλο του άρθρου) του αρχικού επιθέτου, ως φορέα ιδεολογίας, ήδη καθιστά σαφές στον αναγνώστη πώς θα χειρισθεί το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός·
- η καταδίκη της «βίας και της τρομοκρατίας» που φέρεται ότι άσκησε η κυβερνώσα παράταξη στην προεκλογική περίοδο του 1961,³⁰ η εργατική Πρωτομαγιά,³¹ η ένθερμη υποστήριξη του κυπριακού αγώνα με δεκάδες άρθρα και ψηφίσματα, ειδικά με την παρουσίαση του ηρωικού τέλους των Καραολή και Δημητρίου και όλων των εκτελουμένων κάθε φορά από τους Άγγλους νεαρών πατριωτών, τους οποίους αποκαλεί «νέα σύμβολα»³² των εθνικών αγώνων. Η απόφαση του εκδότη «Ο αγών των Κυπρίων, δίκαιος, τίμιος, ιερός, θα ευοδωθεί εις το τέλος»³³ μπορεί να χαρακτηριστεί και ως προφητική έκφραση·
- η αντίδραση της εφημερίδας στην εγκατάσταση αμερικανικής βάσης στο Άκτιο·³⁴
- η δριμεία κριτική της στην χαλαρή, «αντεθνική», «μη ανδρική» (όπως τη χαρακτηρίζει) στάση που επέδειξε η ελληνική κυβέρνηση (μετά και κατά) τα «Σεπτεμβριανά» της Πόλης·³⁵
- η στάση της έναντι μεγάλων μορφών του Ελληνισμού που ένιωσαν αμείλικτο κατατρεγμό από την κυρίαρχη ιδεολογία της εποχής. Παράδειγμα ο Ν. Καζαντζάκης, και τα σχετικά άρθρα του εκλεκτού συνεργάτη της εφημερίδας Ντίνου Τσιρώνη, «Ν. Καζαντζάκης: ο συγγραφέας που τιμά την Ελλάδα»,³⁶ ή αυτό για την κινηματογραφική επιτυχία του έργου «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται»,³⁷ ή η σεμνή αναφορά του ίδιου του εκδότη «Κλίνομεν ευλαβικά το γόνυ προ της σεπτής σορού του Έλληνος „εργάτου του πνεύματος“, ως εσεμνύνετο να αποκαλεί εαυτόν ο αποβιώσας συγγραφέας».³⁸

Ο Ιω. Τάλλαρως, δηλαδή, είναι ο εκφραστής ενός ευρύτερου κεντροαριστερού χώρου, στον οποίο συνυπάρχουν αφ' ενός παραδοσιακά βενιζελικά στρώματα που υποστήριξαν το Ε.Α.Μ., αλλά και νέα, η πολιτική συνείδηση των οποίων διαμορφώθηκε μετά τη συγκεκριμένη ένταξη. Ήταν (γενικώς) μια «δημοκρατική» φυσιογνωμία.³⁹

²⁹ Στο φ. 391 (1.6.1963), 1.

³⁰ Βλ. τα φύλλα εκείνης της περιόδου.

³¹ Βλ. π.χ. στο φ. 270 (10.5.1960), 1.

³² Στο φ. 65 (14.5.1956), 1. Βλ. και φ. 78 (13.8.1956), 1, 4· 84 (24.9.1956), 1.

³³ Στο φ. 20 (27.6.1955), 1.

³⁴ Στο φ. 153 (3.2.1958), 1, 4.

³⁵ Βλ. ενδεικτικά φ. 31 (12.9.1955), 1· φ. 33 (26.9.1955), 4· φ. 38 (31.10.1955), 1. Στο γ' γράφει χαρακτηριστικά: «... η τετάρτη συναγεμική κυβέρνηση απεδείχθη ανταξία διάδοχος της προκατόχου της οικτρής κυβερνήσεως των αντιπροέδρων. Εκείνη ελαμπρύνθη ως μαγνήτης ραπισμάτων. Αυτή διακρίνεται ως δραστήριος στραγγαλιστής όλων των δικαιωμάτων και των δυνατοτήτων που δημιουργήσε δια την Ελλάδα ο εφιάλτης του Σεπτεμβρίου. Άξιος ο μισθός της!».

³⁶ Στο φ. 8 (4.3.1955), 2.

³⁷ Στο φ. 185 (8.9.1958), 2, 3.

³⁸ Στο φ. 140 (4.11.1957), 1. Βλ. και σελ. 3, 4 του ίδιου φύλλου («Ο μεγάλος μας νεκρός Νίκος Καζαντζάκης»).

³⁹ Ο βασιλιάς, όπως πάντα, αλώβητος. Την αποδημία του Παύλου (1964) παρουσίασε η εφημερίδα με το ευρηματικό «Ο βασιλεύς απέθανε. Ζήτω ο βασιλεύς». Και συμπλήρωσε με το «ουδέτερο» και τυπικό: «... συμμετέχουσα με βαθειάν οδύνην εις το βαθύτατον πένθος της οικογενείας του Βασιλέως Παύλου –του οποίου τον θάνατον εθρήνησεν σύμπας ο ελληνικός λαός– υποβάλλει ευλαβώς προς την βασιλικήν οικογένειαν ειλικρινή συλλυπητήρια» (φ. 423, 14.3.1964, 1). Σε άλλη της αναφορά, με αφορμή τα γενέθλιά του, «... εύχεται ολοψύχως μακροήμερευσιν και ευτυχίαν εις τον θεματοφύλακα των κοινοβουλευτικών θεσμών και των δημοκρατικών ελευθεριών του». Στο φ. 21 (4.7.1955), 1.

Περί Τύπου και πολιτικής επικοινωνίας ολίγα τινά

Ο περιορισμένος χώρος της εργασίας δεν επιτρέπει εκτενείς αναφορές περί του πώς ο Τύπος διαμεσολαβεί ανάμεσα στην κοινωνία και στην ιστορική αλήθεια, και άλλα συναφή ζητήματα, τα οποία έχω αναλύσει διεξοδικότερα αλλού.⁴⁰ Προσθέτω α) ότι ερχόμαστε και πάλι αντιμέτωποι με τον πολυσυζητημένο όρο *επικοινωνία*,⁴¹ *πολιτική επικοινωνία* ειδικότερα (την αλληλόδραση ανάμεσα στα Μέσα και το πολιτικό σύστημα, σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο⁴²) και β) ότι δεν ενδιαφέρει εδώ η ανίχνευση των δυσδιάκριτων ορίων ανάμεσα στη θρυλούμενη και την εμπράγματη *επιρροή* που ασκούν τα Μ.Μ.Ε., μια επαρχιακή εφημερίδα εν προκειμένω, στο κοινό τους.⁴³ ενδιαφέρουν άλλα ζητήματα, θέματα *ταυτότητας* της εφημερίδας, που συνδέονται περισσότερο με το πώς αυτή προσπαθεί να επιτύχει τις όποιες επιδράσεις της,⁴⁴ *τις άμεσες και πανίσχυρες επιδράσεις* των ΜΜΕ των παλαιότερων θεωριών ή τις «περιορισμένες επιδράσεις» της θεωρίας του Joseph Klapper,⁴⁵ που προσυπογράφεται μέχρι και σήμερα από τους εγκυρότερους αναλυτές της πολιτικής επικοινωνίας. Αν, δηλαδή, κατά το παραδοσιακό, αλλά διαχρονικό, μοντέλο του H.D. Lasswell, η μελέτη μιας πράξης επικοινωνίας πρέπει να απαντά στα ερωτήματα *ποιος – λέει τι – με ποιο μέσον – σε ποιον – με ποιο αποτέλεσμα*,⁴⁶ δεν ενδιαφέρει εδώ ο τελευταίος κρίκος της φόρμουλας. Ως εκ τούτου, όσον αφορά στο «λέει τι» δεν χρειάζεται να κρίνω όσα η εφημερίδα περιγράφει ή πιστεύει για την πολιτική, τα πρόσωπα ή τα γεγονότα. Η Λαογραφία είναι ιστορική επιστήμη, αλλά δεν κάνει Ιστορία για την Ιστορία. Ούτε κι εγώ. Παρουσιάζω *την κατά την άποψη της εφημερίδας εκδοχή της Ιστορίας, την καθαρά υποκειμενική, τη διάθλασή της στην εφημερίδα και το πώς, τους τρόπους δηλαδή, με τους οποίους προσπαθεί να πραγματώσει την επιθυμητή και αποτελεσματική επικοινωνία*, που θα είναι επιτυχής αν καταφέρει να πραγματώσει την επιρροή της στη διαμόρφωση της *συλλογικής μνήμης* της μερίδας εκείνης του πρεβεζιάνικου λαού που είναι «πολιτικά ομογνώμων» μ' αυτήν.

Η μελέτη της ταυτότητας μιας εφημερίδας

Όταν διερευνούμε τα στοιχεία της *ταυτότητας* μιας εφημερίδας, δεν μελετούμε την εφημερίδα ως βιότοπο λαογραφικών (και άλλων) ειδήσεων και πληροφοριών,⁴⁷ αλλά *αυτήν καθαυτήν* (*per se*), αναλύουμε τον διάλογό της με την ιστορία και την κοινωνία της εποχής της, περιγράφουμε κριτικά την καθημερινότητά της, αναλύουμε δηλαδή εις βάθος:

- την προσωπικότητα των εκδοτών της και τις πολλαπλές σχέσεις που συνάπτουν συνήθως με την πολιτική, κοινωνική και πνευματική εξουσία (τοπική ή υπερτοπική)·
- ειδικότερα, την κομματική ένταξη των εκδοτών της·
- τις οικονομικές σχέσεις της εφημερίδας, τις πηγές των εσόδων της·
- τις σχέσεις της με τα ανταγωνιστικά φύλλα. Ο *Αγών* (ειρήσθω εν παρόδω) είχε ως τέτοια (ιδεο-

⁴⁰ Βλ. πρόχειρα ΣΕΡΓΗΣ 2000, 13 κ.ε.

⁴¹ ΝΑΥΡΙΔΗΣ 1994, 103-104.

⁴² ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ 2002, 74, 27 κ.ε., 70 κ.ε.

⁴³ Βλ. ενδεικτικά ΣΕΡΑΦΕΤΙΝΙΔΟΥ 1995, 331 κ.ε.· ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ 2003, 477 κ.ε.· 1997, 495 κ.ε.

⁴⁴ Βλ. ενδεικτικά ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ 2003, 477 κ.ε.

⁴⁵ KLAPPER 1960.

⁴⁶ LASSWELL 1948.

⁴⁷ Ήταν, ας πούμε, ο «παραδοσιακός» τρόπος προσέγγισης του Τύπου.

- λογικά και οικονομικά) τις εφημερίδες *Εθνικός Κήρυξ*, *Βήμα Πρεβέζης* και *Φωνή της Πρεβέζης*·
- την προσωπικότητα των συνεργατών της, ως «πυλωρών»⁴⁸ του ιδεολογικού συστήματός της·
- το αναγνωστικό της κοινό, κυρίως αν έχουν διασωθεί τα αρχεία των συνδρομητών της·
- τα «εξωτερικά» και τα ιστορικά στοιχεία της ταυτότητάς της (λογότυπο, αριθμό σελίδων, αισθητική της, τη διάρκεια κυκλοφορίας της, κλπ.)·
- το προγραμματικό άρθρο του πρώτου φύλλου, όπου διατυπώνονται συνήθως οι σκοποί της εκδόσεως, οι βασικές διακηρύξεις και οι υποσχέσεις του εκδότη, εν συγκρίσει με αυτά που πραγματώνει τελικά·
- το περιεχόμενο των στηλών όλων των σελίδων της·
- την κοινωνική και πολιτική ιδεολογία που προσπαθεί να «μετακενώσει» στο κοινό της·
- τις διαθλάσεις σ' αυτήν διαφόρων επιμέρους θεσμών, ιδεολογιών, μύθων, παγιωμένων εθνικών αυτο-εικόνων, κυρίαρχων ιδεολογιών, στάσεων και νοοτροπιών της σύγχρονης της εποχής ή και παλαιότερης, τις ταυτίσεις της δηλαδή με το παρελθόν και το παρόν, ή, τις ενίοτε διατυπωμένες ρηζικέλευθες προτάσεις της για την υπέρβαση του παρόντος.

Μια τέτοια εις βάθος ανάλυση των παραδειγματικών στοιχείων που μας παρέχει ο *Αγών* θα απαιτούσε μια μακροσκελή μονογραφία. Γι' αυτό, από τα παραπάνω στοιχεία, λόγω στενότητος χώρου, αναγκάζομαι να αναλύσω μόνον τέσσερα πρωτεύοντα (κατά την κρίση μου) στοιχεία της ταυτότητάς της, στοιχεία που αναδεικνύουν γνωστές και άγνωστες όψεις δύο σημαντικών δεκαετιών της σύγχρονης ελληνικής ιδιογραφίας στην τοπική κλίμακα, ως αντικατοπτρισμών της «μεγάλης», αλλά και ως αυτόνομων, γηγενών εκδηλώσεων.

Επιμέρους στοιχεία της ταυτότητας της εφημερίδας

Πρώτο στοιχείο: η εφημερίδα ως μέσον έκφρασης του «συγκροσιακού κύκλου» της εποχής της

Αφόρμιση για τον σχεδιασμό αυτής της ενότητας μού παρείχε η μελέτη ενός κειμένου για τη *συνεισφορά της ψηφιακής τεχνολογίας σήμερα στην οργάνωση των κοινωνικών κινημάτων*.⁴⁹ Αναφέρομαι στην αυθόρμητη «συνάντηση» εκατοντάδων νέων της Αθήνας μετά τις πυρκαγιές στην Ηλεία το 2007 και τη δολοφονία νεαρού αντιεξουσιαστή από αστυνομικό («Δεκεμβριανά 2008»). Ο συνειρμός μου ήταν απλός: πώς μια τοπική «προοδευτική» εφημερίδα του '50 μπορεί να εκφράσει το τότε «συλλογικό» κίνημα μιας πόλης, «επαναστατικό» κατ' ουσίαν για τα δεδομένα της εποχής, να αμφισβητήσει δηλαδή τον «κυβερνητικό λόγο» και την κρατική προπαγάνδα, να χαράξει «όραμα αλλαγής» και να γίνει το όχημα της διάχυσής του;

Προέχει στο σημείο αυτό μια *σύντομη σκιαγράφηση των δύο δεκαετιών (1950 και 1960)* που διαχέονται στη μελέτη μας ως υπόβαθρο και πλαίσιο των εδώ περιγραφομένων.

Οι δύο μεταπολεμικές δεκαετίες μεταφέρουν νωπές ακόμη τις επιπτώσεις της «απόλυτης σύγκρουσης» που διαχώρισε τον ελληνικό λαό σε δύο στρατόπεδα: τους εθνικόφρονες και τους «εχθρούς» του Έθνους, τα «μιάσματα».⁵⁰ Ο χαρακτηρισμός της μεταπολεμικής δημοκρα-

⁴⁸ Για τον όρο βλ. πρόχειρα ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ & ΒΙΝΤΑΛ 2001, 216 κ.ε.

⁴⁹ Αναφέρομαι στο ΜΠΡΟΥΜΑΣ 2009, όπου και πολύτιμη ξενόγλωσση βιβλιογραφία, 99-100.

⁵⁰ Είναι από τις πλέον σύντομες, αλλά δυστυχώς η μακροβιότερη περίοδος της νεοελληνικής ιστορίας, αφού αρχίζει από τον διχασμό του 1915 και συνεχίζει μέχρι σήμερα. Για τον ορισμό της «εθνικοφροσύνης» βλ. ΠΑΠΑΔΗ-ΜΗΤΡΙΟΥ 2006.

τίας ως «πειθαρχημένης» και «καχεκτικής» είναι ακριβής και επιτυχής.⁵¹ Το κοινοβουλευτικό παιχνίδι λειτουργούσε υπό όρους, το Στέμμα, το πανταχού υπάρχον παρακράτος (ιδίως στο στράτευμα), οι συμμαχικές δυνάμεις, ήταν οι παράγοντες εκείνοι που λειτουργούσαν *εκτός ορίων* του «δημοκρατικού κύκλου». Όποιος πολιτικός της περιόδου τους αγνόησε ή τόλμησε να τους υπερβεί δέχθηκε τις επιπτώσεις της πράξης του (βλ. πρόχειρα τα *Ιουλιανά* του 1965). Τα ποινικά μέτρα («έκτακτα») που θεσπίστηκαν μετά το 1952 εφαρμόστηκαν εναντίον της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. και των στελεχών του (εκτοπίσεις, συλλήψεις), τα δε διοικητικά εναντίον των απλών, ανώνυμων «μη εθνικοφρόνων» Ελλήνων πολιτών. Το *παρασύνταγμα* του Εμφυλίου⁵² διατηρήθηκε σε ισχύ, ως φόβητρο για την αντιμετώπιση του «εσωτερικού εχθρού» και της «ανταρσίας», παρά ως εργαλείο καθημερινής διακυβέρνησης.⁵³ Η δεκαετία του '50 ήταν μια «φοβερή» δεκαετία.

Η του '60 χαρακτηρίστηκε (εκτός των άλλων) ως «σύντομη» και «ανολοκλήρωτη», με την έννοια ότι οι κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές εξελίξεις που είχαν δρομολογηθεί από τις αρχές της ανακόπησαν βιαίως από την δικτατορία του 1967. Ωστόσο, σηματοδότησε ρήξεις με το παρελθόν, έθεσε τις πρώτες βάσεις του εκδημοκρατισμού της χώρας, βρήκε τη συνέχειά της – με μια παρένθεση επτά ετών – μετά το 1974, γεγονός που την κατέστησε ταυτόχρονα και «μακρά». ⁵⁴ Η δεκαετία αυτή έθεσε τα πρώτα θεμέλια για τη μετάβαση από την μετεμφυλιακή ανωμαλία στην πολιτική ομαλότητα, «από το παρακράτος στην δικαιωματοκρατία», από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία. «Του εξήντα οι εκδρομείς» βίωσαν μια πρώτη «πολιτική όαση» μέσα στα «πέτρινα χρόνια» της μετεμφυλιακής Ελλάδας, μια όαση που συνθέταν ποικίλες παράμετροι προόδου σε πολλούς τομείς της ζωής. Μεταφέρω αυτολεξεί τις εύστοχες επισήμανσεις του Κ. Τσουκαλά:

Η «άνοιξη» κατά τη δεκαετία του '60 εκφράζει την ολική επαναφορά μιας άρρητης αλλά και πρωτόγνωρης νέας ουτοπικής βούλησης, που απαιτεί τη ρήξη όχι μόνο με το εμφυλιακό παρακράτος, αλλά και με όλες τις ιδεολογικές αγκυλώσεις που το συνόδευαν, και μάλιστα σε όλα τα πολιτικά στρατόπεδα. Η σκοτεινή μαυρόασπρη μεταπολεμική Ελλάδα του εσωτερικευμένου φόβου, της κατήφειας, της μιζέριας εκρήγνυται σε μια πανδαισία χρωμάτων και αποχρώσεων. Πρώτη φορά η Ελλάδα εισδέχεται όλες τις ιδέες, προβληματίζεται για όλες τις προεκτάσεις τους, συζητεί για όλα τα ενδεχόμενα και πάλλεται με όλες τις μουσικές. Η επιθετική πολιτιστική έκρηξη της δεκαετίας του '60 δεν είναι μόνο προϊόν των δημιουργών της, αλλά και ενός «κοινού» που απαιτούσε, προ παντός άλλου, να αποτινάξει τον ασφυκτικό ζυγό της έμφοβης λογοκρισίας και αυτολογοκρισίας.⁵⁵

Θεωρώ ότι το βασικό χαρακτηριστικό των δύο δεκαετιών ήταν η *δυσλειτουργία* (γενικά) αυτού που ο Χάμπερμας αποκαλεί «λειτουργία της δημόσιας σφαίρας», λόγω των υφισταμένων πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών. Αν η λειτουργία της δημόσιας σφαίρας προϋποθέτει τη λειτουργία του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και την απρόσκοπτη διεξαγωγή ενός διαλόγου μεταξύ συνομιλητών που εκλαμβάνονται ως ίσοι,⁵⁶ τέτοιες προϋποθέσεις ήταν ανύπαρκτες στη διχασμένη Ελλάδα, όπου μια «καθεστωτική, μονοφωνική δημόσια σφαίρα» απαγορεύει

⁵¹ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ 2001, 28.

⁵² Βλ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ 1975.

⁵³ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ 2008, 55.

⁵⁴ Βλ. ΡΗΓΟΣ et al. 2008.

⁵⁵ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ 2008, 42.

⁵⁶ Στο ΚΟΜΝΗΝΟΥ χ.χ., 63.

την έννοια του διαλόγου.⁵⁷ Η καταγγελία της βίας και της νοθείας των εκλογών του 1961, η αμφισβήτηση εκ μέρους της Ε.Κ. της νομιμότητας της («δεξιάς») εξουσίας, ο «Ανένδοτος Αγώνας» δεν είναι απλώς μια αμφισβήτηση των εκλογικών αποτελεσμάτων. Είναι μια προσπάθεια για πλήρη ανατροπή μιας διαμορφωμένης κατάστασης που βασιζόταν στην κοινή παραδοχή ότι η βία και η πολιτική χειραγώγηση αποτελούν αναγκαίες συνιστώσες της πολιτικής πραγματικότητας.⁵⁸ Είναι ένας καθοριστικός παράγων που δημιουργεί ό,τι αναφέρω παρακάτω ως «πολιτικές ευκαιρίες» στο συλλογικό κίνημα της δεκαετίας του '60 ειδικότερα. Βεβαίως, το επισημαίνω και πάλι, το αίτημα του εκδημοκρατισμού δεν θα επραγματοποιείτο χωρίς αντιστάσεις. Η κρίση των αμφισβητούμενων εκλογικών αποτελεσμάτων, η ανίσχυρη «δημοκρατικοποίηση» του 1964, τα *Ιουλιανά* κτλ., επιβεβαίωσαν την εγγενή αδυναμία του συστήματος να αυτομεταρρυθμισθεί. Το βαθιά ριζωμένο συντηρητικό «σύστημα», κρίνω ότι ανεχόταν μόνον μια ανάπηρη δημοκρατία, για να την εισάγει στο χειρουργείο όποτε έκρινε πως «κινδυνεύει» να θεραπευθεί. Ειδικότερα: το χάσμα που χωρίζει τους δύο πολιτικούς κόσμους, ο φόβος, η αβεβαιότητα, οι έντονες αντιπαραθέσεις, οι προσδοκίες, ο υποδεέστερος ρόλος του *συνδικαλιστικού κινήματος* στην *πολιτική κουλτούρα* της εποχής, το γεγονός ότι ο εγγύτερος προς τα «κοινωνικά κινήματα» πολιτικός χώρος βρίσκεται στην αντιπολίτευση ή και εκτός νόμου, με μια κουβέντα, η *προσβασιμότητα του πολιτικού συστήματος*,⁵⁹ καθιστούν στην εργασία μας κάθε συλλογικού χαρακτήρα διεκδικητική δράση συνώνυμη της διαμαρτυρίας, συνώνυμη ενός «κοινωνικού κινήματος», μιας «κοινωνικής διαπάλης» που έχει πολλά σημεία από αυτά που εξετάζει η *συγκρουσιακή πολιτική*.

Οι δεκαετίες του '60 και του '50 είναι λοιπόν «συγκρουσιακοί κύκλοι», γιατί, όπως μόλις προανέφερα, κατά τη διάρκεια τους έχουμε επίταση της *συγκρουσιακότητας*, έχουμε συνδυασμό *πολιτικών ευκαιριών* και *πολιτικών απειλών*. Οι *πολιτικές ευκαιρίες* ή οι *απειλές*⁶⁰ (δημιουργούν κίνητρα για τη συλλογική δράση) υπάρχουν όπου υφίσταται το πολιτικό περιβάλλον που περιέγραψα, η εμφάνιση νέων *συγκρουσιακών κύκλων*,⁶¹ η *συγκρουσιακή διάχυση* (μετάδοση διεκδικητικών δράσεων σε λιγότερο «επαναστατικές» κοινωνικές ομάδες) είναι σύνηθες φαινόμενο σε τέτοιες εποχές.

Στην παρούσα ενότητα, *θεωρώ την εφημερίδα μας ως ένα συγκρουσιακό υποκείμενο*, που έχει ως τελικό σκοπό την κοινωνική και την πολιτική αλλαγή, μέσα από την σύγκρουσή της με την νικήτρια του Εμφυλίου «Δεξιά». ⁶² Ο *Αγών* επέλεξε να εκφράσει τον διεκδικητικό χαρακτήρα και την παλλόμενη ψυχή των «αντικαθεστωτικών ακροατηρίων». *Εκφράζει τις ανταγωνιστικές εκδοχές του παρόντος, μια νέα ουτοπική βούληση*⁶³ και τη μετατροπή της *ουτοπίας* σε υπαρκτή αλήθεια.

Για τη σύνθεση της ενότητας αντλώ ιδέες, έννοιες και θεωρητικό προβληματισμό από τη *Θεωρία της συγκρουσιακής πολιτικής και των κοινωνικών κινήματων*. Κατ' αρχάς, τα απαραίτητα, σύντομα θεωρητικά:

Η *συγκρουσιακή πολιτική*⁶⁴ (μορφή διεκδικητικής πολιτικής) διερευνά τα φαινόμενα που

⁵⁷ ΚΟΜΝΗΝΟΥ χ.χ., 66.

⁵⁸ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ 2008, 43.

⁵⁹ KRIESI 2004.

⁶⁰ MCADAM et al. 1996· TARROW 1998, 71.

⁶¹ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2006, 31.

⁶² Χρησιμοποιώ τον όρο με την «ιστορική» του σημασία, για διευκόλυνση της μεταξύ μας επικοινωνίας.

⁶³ Για το θέμα *Ιστορία και Ουτοπία*, βλ. πρόχειρα το αφιέρωμα του περιοδικού *Histoirein*, τ. 7 (2007), όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

⁶⁴ Για το θέμα αυτό και γενικότερα για τα συλλογικά κινήματα (από το 18^ο αι. κε. μέχρι τις σύγχρονες μορφές τους) πρωτοπόρες και πρωτοποριακές είναι (ενδεικτικά) οι εξής ξενόγλωσσες εργασίες: MCADAM & SNOW 1997· MCADAM et al. 1996· MCADAM et al. 2001· MELLUCCI 1996· MUNK 2007· TARROW 2005· TILLY & TAR-

αναφύονται στο χώρο κυρίως της *ανεπίσημης πολιτικής*, αυτής δηλαδή που ασκείται και διεξάγεται έξω από το επίσημο πολιτικό σύστημα με στόχο τον θεσμικό μετασχηματισμό. *Συγκρουσιακή / διεκδικητική πολιτική* δηλαδή έχουμε «όταν άνθρωποι απλοί (χωρίς ισχυρούς πόρους και πρόσβαση στη θεσμική εξουσία) συγκροτούνται σε ομάδες, διατυπώνουν αιτήματα και συγκρούονται με τις ελίτ, άλλους αντιπάλους ή τις κρατικές αρχές».⁶⁵ μελετά τους *μηχανισμούς* μέσω των οποίων αναδύονται διεκδικητικά υποκείμενα, ικανά να δημιουργούν οργανώσεις, κοινωνικό κίνημα, να αρθρώσουν έναν άλλον λόγο, να συγκρουστούν με τους (συνήθως ισχυρότερους) αντιπάλους τους για να προωθήσουν συμφέροντα, ιδεολογικές αρχές ή πολιτισμικές ταυτότητες.⁶⁶

Οι δεκαετίες του '50 και του '60 δεν αναζήτησαν να εφεύρουν *διεκδικητικές μορφές*. Τις είχε εφοδιάσει ο Μεσοπόλεμος,⁶⁷ η δεκαετία του '30 ειδικότερα, η Κατοχή, με τις συγκεντρώσεις σε κλειστούς χώρους, τις συλλογές υπογραφών, τις πρώτες καταλήψεις εργοστασίων, με τα συλλαλητήρια. Απλώς, ως νεότερες, φέρνουν «νέες ποιότητες μέσα από την εκρηκτική αύξηση της ποσότητας».⁶⁸ Τα *Ιουλιανά* του 1965 με τις υπέρ τις 400 ανοικτές διαδηλώσεις του αθηναϊκού πλήθους μεταμορφώνουν τις γνωστές δράσεις του παρελθόντος σε μια νέα *παράσταση της διεκδικητικής τελετουργίας*,⁶⁹ η οποία συνεχίζει να υφίσταται μέχρι σήμερα, να έχει πολλά κοινά σημεία με την τότε, όπως την «διεκδικητική διαδρομή» Προπύλαια → Ομόνοια → Σταδίου → Σύνταγμα → Βουλή → αμερικανική πρεσβεία. Μια άλλη *τοπογραφία της Αθήνας*, «συγκρουσιακή» αυτή τη φορά.

Βεβαίως, τις συγκρούσεις στην Πρέβεζα και την Ήπειρο δεν τις δημιουργεί η ίδια η εφημερίδα. Τις δημιουργούν τα πραγματικά «συγκρουσιακά υποκείμενα» της περίπτωσης μας: το συνδικαλιστικό κίνημα της πόλης, το Εργατικό Κέντρο της, η Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών, τα τοπικά αγροτικά συνεταιριστικά συνέδρια, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές του Γυμνασίου, κ.ά., τα οποία αναγκαστικά συνάπτουν δεσμούς με τα υφιστάμενα κόμματα και με την εφημερίδα μας.⁷⁰ Η ίδια *ταντίζεται* (το τονίζω) μαζί τους (γι' αυτό τη χαρακτήρισα *συγκρουσιακό υποκείμενο*), μεταδίδει ειδήσεις τους, αποκαλύπτει αόρατες πτυχές των γεγονότων, καθιστά γνωστά αιτήματα που αγνοούνται, φέρνει σε επικοινωνία τα μέλη των συνδικάτων-«κινήματων», διαχέει τη *συγκρουσιακότητα*, προβάλλει οράματα. Ήταν εξ άλλου το μόνο «δικό τους» μέσον πληροφόρησης, αφού τα άλλα υπολογίσιμα συγκαιριανά ειδησεογραφικά όργανα ήταν με το μέρος του κομματικού μηχανισμού της αντίπαλης προς αυτά πολιτικής εξουσίας. Ο τίτλος της (*Αγών*) επιθυμεί να γίνει ο δρων εαυτός της. Εννοείται, αλλά το υπενθυμίζω, ότι δεν *εμπίπτει στην εργασία μου η μελέτη της δράσης των άλλων ιδεολογικών δυνάμεων* (κομματικών μηχανισμών κυρίως) που *έρχονται συναρωγοί*, ως «αντικαθεστωτικά ακροατήρια», στο έργο των «συγκρουσιακών υποκειμένων» της πόλης.⁷¹

Τα δύο ενδεικτικά παραθέματα που ακολουθούν, χαρακτηριστικές περιπτώσεις μιας επαναστατικής (για την εποχή) παρώθησης των συμπολιτών προς δράση, τα θέτω ως καταλληλό-

ROW 2007· DELLA PORTA & TARROW 2005· SNOW et al. 2004· TILLY 2007· ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ 2001· ΨΗΜΙΤΗΣ 2006. Βλ. επίσης τη βιβλιογραφία που παρατίθεται στο ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2006, 39-42.

⁶⁵ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2006, 11. Συγκρούσεις βέβαια υφίστανται από υπάρξεως κόσμου, εφ' όσον υπάρχει η *κυριαρχία*, και φυσικά δεν συνιστούν *παθολογία*, όπως θέλουν να τις παρουσιάσουν οι αντίπαλοι των «διεκδικητικών υποκειμένων», αλλά είναι σύνηθες και αναμενόμενο φαινόμενο.

⁶⁶ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2008, 58.

⁶⁷ Βλ. ενδεικτικά ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2005.

⁶⁸ ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ 2008, 67.

⁶⁹ Για τις τελετουργίες μετάβασης (γέννησης, γάμου, θανάτου ειδικότερα) βλ. ΣΕΡΓΗΣ 2007.

⁷⁰ Σήμερα, οι περισσότερες «ομάδες συμφερόντων» προτιμούν συνήθως την απεξάρτησή τους από τα κόμματα.

⁷¹ Για τη δύναμη των πολιτικών κομμάτων στο νομό την περίοδο αυτήν βλ. πρόχειρα ΚΟΥΡΤΗΣ 2005.

τερη αμόρφωση για την σύνταξη της παρούσας ενότητας. Στο «πνεύμα» τους κινείται συνολικά η «συγκρουσιακή σκέψη» του εκδότη Ιω. Τάλλαρου:

*... Το απαράγραπτον δικαίωμα που έχεις της ζωής σου, σαν ελεύθερος άνθρωπος, σε προ-
στάζει να ξυπνήσης και να προσπαθήσης να γείνης όπως έχεις δικαίωμα. Χάρισε τη δύνα-
μή σου αδίστακτα στις οργανώσεις σου και περιφρούρησέ τας αγρύπνως, ίνα ούτω δι' αυ-
τών διεκδικήσης το δίκαιον που σου ανήκει, για να ζήσης και συ ως άνθρωπος.⁷²*

*... Θα αποδείξωμεν εις τους κυβερνώντας ότι υπάρχομεν, ότι δεν έχομεν μόνον καθήκοντα
έναντι του κράτους, αλλά και δικαιώματα, τα οποία γνωρίζομε να τα διεκδικήσωμεν, και
ότι κακώς μας εξέλαβον ως μοιρολάτρες.⁷³*

Η εφημερίδα μας γίνεται λοιπόν το μέσον έκφρασης, η συνείδηση καλύτερα, τριών ενεργών και δραστήριων «συγκρουσιακών υποκειμένων» στην Πρέβεζα και την Ήπειρο: της αγροτιάς, των εργατών και των επαγγελματιών της πόλης, του «κινήματος» του εκπαιδευτικού κόσμου. Τα αναλύω με την ίδια σειρά, στα αμέσως επόμενα.

*Πρώτιστος σκοπός της εφημερίδος μας ήτο και είναι η συμπαράστασις διά την βελτίωσιν
των όρων ζωής απάντων των κατοίκων του Νομού μας (...), η συνεχής αγροτική προβολή,
όλων των επαγγελματιών, συνεταιρισμών (...), των συμφερόντων της αγροτικής τάξεως,
των εργατών γης ως και παντός εργαζομένου και υπαλλήλου.⁷⁴*

Πλην των δεκάδων πρωτοσέλιδων κύριων άρθρων της, η τρίτη και η τέταρτη σελίδα της εφημερίδας είναι αφιερωμένες στην αγροτιά της Πρέβεζας και της Ηπείρου. Υπάρχουν αρκετές ειδικές μόνιμες στήλες γι' αυτήν (π.χ. «Ο,ΤΙ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟ», «ΓΕΩΡΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ», «ΑΓΡΟΤΙΚΑ», «ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ», «ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ», «ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ», αλλά και δεκάδες ειδήσεις, ανταποκρίσεις, σχόλια, προτάσεις, ερωτήματα αγροτών, ειδικά επιστημονικά άρθρα για την υγεία του αγροτικού κόσμου, κλπ. Όλα αυτά σ' έναν πολιτικό περίγυρο όπου η έννοια της συνεταιριστικής οργάνωσης ταυτίζεται με «αριστερή συνοδοιπορία», όπου οι διώξεις αντιφρονούντων αγροτών και η προώθηση εγκάθετων διοικήσεων στα συλλογικά τους όργανα ήταν συνήθης πρακτική. Πρόσεξα τις διαμαρτυρίες των αγροτών, οι οποίοι τολμούν να δημοσιοποιήσουν τον «επαναστατικό» και καταγγελτικό λόγο τους κατά των οργάνων εκείνων της τάξης, τα οποία «παρεξηγήσαντα την αποστολήν των έχουν μεταβληθή εις τυρρανίσκους και κάμνουν την σκληρή ζωή των αγροτών μας αφόρητη».⁷⁵ Πραγματώνουν αυτό που τους είχε παροτρύνει να κάνουν ο Ιω. Τάλλαρς, από τα πρώτα φύλλα της εφημερίδας:

*Αγρότες! Αγαπήστε τον «Αγώνα» και ειδικά τη σελίδα αυτή.⁷⁶ Είναι αποκλειστικά δική
σας. Σεις οι ίδιοι πρέπει να τη γράφετε. Η μόνη της φιλοδοξία είνε να κάνει τη φωνή ολο-
κλήρου της υπαίθρου να φθάνη θαρραλέα ως τις εδώ αρχές, ως την Κυβέρνηση.⁷⁷*

⁷² Στο φ. 86 (8.10.1956), 1. Τον μετέπειτα διηνεκή διεκδικητικό χαρακτήρα της εφημερίδας προοιωνίζεται το πρωτοσέλιδο κύριο θέμα του πρώτου φύλλου της (14.2.1956) με τον τίτλο «Το φλέγον ζήτημα του ηλεκτρικού ρεύματος».

⁷³ Στα φφ. 9 και 85 (11.4.1955, σ. 1 και 4, και 1.10.1956, σ. 1 αντιστοίχως).

⁷⁴ Στο φ. 155 (17.2.1958), 1, με αφορμή τα τρίχρονα της έκδοσης της εφημερίδας.

⁷⁵ Στο φ. 120 (17.6.1957), 1. Βλ. και φ. 125 (27.7.1957), 1.

⁷⁶ Αναφέρεται στη σ. 3.

Επίσης, οι αγρότες διατυπώνουν στο *Τοπικόν Αγροτικόν Συνεταιριστικόν Συνέδριον* (Οκτ. 1956) αιτήματα, τα οποία η εφημερίδα διαχέει όπου δει, για να φθάσουν μέχρι και τα ανώτερα κυβερνητικά κλιμάκια. Επειδή αυτά τα αιτήματα είναι κατ' ουσίαν τα στοιχεία του οράματός της για τον τόπο, η επιθυμητή πλευρά μιας άλλης, ποθητής αγροτικής ζωής, απαραίτητης για την πραγματική αναγέννηση και την επιβίωση του νομού, τα παρουσιάζω, έστω και συνοπτικά: μέτρα για τη γεωργική ανάπτυξη (αύξηση καλλιεργουμένων εκτάσεων με αποστραγγιστικά και αρδευτικά έργα), διορισμούς γεωπόνων, χορήγηση λιπασμάτων σε φθηνές τιμές, χρηματοδότηση των συνεταιριστικών οργανώσεων για να προβαίνουν οι ίδιες σε συγκεντρώσεις προϊόντων, επίσπευση απαλλοτριώσεων (3000 οικογένειες στερούνται κλήρου στο νομό), καθορισμό τιμών ασφαλείας για τα αγροτικά προϊόντα, αποκατάσταση ακτημόνων στον κάμπο της Άρτας, επέκταση του ηλεκτρικού δικτύου στην άρδευση, επέκταση της καπνοκαλλιέργειας, μέτρα για την ανάπτυξη της οικόσιτης κτηνοτροφίας, ως συμπληρωματικού οικονομικού μεγέθους, κ.ά.⁷⁸ Το «δικεκδικητικό ρεπερτόριο», οι δράσεις δηλαδή, ένα συνέδριο εν προκειμένω, δείχνει ότι οι άνθρωποι διεκδικούν τα δικαιώματά τους μέσω κάποιων *δικεκδικητικών τελετουργιών*, χτίζουν το όραμά τους για το μέλλον. Χαίρει ο εκδότης όταν διαπιστώνει ότι σε κάποιο ζήτημα ο αγώνας του δικαιώθηκε: «Ήδη λογιζόμεθα ευτυχείς που βλέπομεν ότι την υπόθεσίν του, και υπόθεσιν όλου του Νομού, την παίρνει στα χέρια του ο λαός του Φαναρίου», αφού ο ίδιος είχε επανειλημμένως πιέσει από τις στήλες του εντύπου του τους κυβερνητικούς παράγοντες να φέρουν εις πέρας τα παραγωγικά έργα του Αχέροντα.⁷⁹ Χαίρει όταν ο λαός της Ηπείρου θέτει στο περιθώριο τον αυτοχαρακτηρισμό του ως μοιρολάτρη.⁸⁰

Η λήξη του Εμφυλίου βρήκε τις συνδικαλιστικές οργανώσεις αλωμένες από κάθε λογής άλλα στοιχεία, πλην των ίδιων των λαϊκών μαζών. Όλες οι κυβερνήσεις της μετακατοχικής περιόδου συνέβαλαν με τον τρόπο τους στη συντριβή του λαϊκού κινήματος που είχε αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Το Κράτος και οι ξένες παρεμβάσεις (των Αμερικανών εμπειρογνομόνων κυρίως) παρεμπόδισαν την εμφάνιση ενός δημοκρατικού συνδικαλιστικού κινήματος, ικανού να αξιώσει τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής. Μέλημα των μεταπολεμικών κυβερνήσεων ήταν η εκκαθάριση των συνδικάτων από «αριστερούς» συνδικαλιστές, η διαμόρφωση ηγεσιών φιλικών προς την εκάστοτε κρατική εξουσία, ο περιορισμός των συνδικαλιστικών ελευθεριών, η εγκαθίδρυση «δοτής συνδικαλιστικής υπαλληλίας» (εργατοπατέρων).⁸¹ «Οι λαϊκές γενικά τάξεις παράδερναν ανάμεσα στη Σκύλλα του κρατικού αυταρχισμού και τη Χάρυβδη της Αριστεράς, της οποίας το οργανωτικό πρόταγμα υπονομευόταν πάντα από την εμμονή στο „δημοκρατικό συγκεντρωτισμό“».⁸² Στις αρχές του '50, οι γνήσιες συνδικαλιστικές ενώσεις που απέμειναν, απετέλεσαν το πρώτο βήμα για μια νέα αρχή, έγιναν ο χώρος καταφυγής όσων βρίσκονταν «εκτός των τειχών».

Η εργατική τάξις από του 1952 και εντεύθεν υπέστη αλλεπάλληλα πλήγματα εκ μέρους των κυβερνήσεων. Κεκτημένα, κατόπιν μακροχρονίων σκληρών αγώνων, δικαιώματα κατηργήθησαν, η ανεργία ηυξήθη. Τα ημερομίσθια παρέμειναν καθηλωμένα εις χαμηλά επίπεδα

⁷⁷ Στο φ. 3 (28.2.1955), 3.

⁷⁸ Στο φ. 87 (15.10.1956), 3. Βλ. και φ. 89 (29.10.1956), 3.

⁷⁹ Στο φ. 30 (5.9.1955), 3.

⁸⁰ Το θέμα επανέρχεται πολλές φορές. Την μοιρολατρία των Ηπειρωτών του Μεσοπολέμου ο καθηγητής Αυδίκος αποδίδει στη γεωγραφική απομόνωση των κατοίκων. Βλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1993α, 79.

⁸¹ Πρβλ. ΠΑΝΤΕΛΟΓΛΟΥ 1994.

⁸² ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ 1974.

*παρά την αλματώδη αύξησιν του τιμαρίθμου. Και γενικά, η εργατική τάξις περεδόθη δεσμία εις την άνευ προηγουμένου εκμετάλλευσιν των ολίγων μεγαλοκαρχαριών, που σωρεύουν άνομα πλούτη εις βάρος όχι μόνον των εργατών, αλλά ολοκλήρου του εργαζομένου και δυστυχούντος ελληνικού λαού.*⁸³

Με αυτό το πνεύμα μάχεται υπέρ της εργατικής τάξης της πόλης, του νομού και της Ηπείρου. Οι ανακοινώσεις της Γ.Σ.Ε.Ε.,⁸⁴ η προβολή της διαμαρτυρίας των συνταξιούχων του Ι.Κ.Α.,⁸⁵ τα προβλήματα των εργατών του «ξεπεσμένου» οικονομικά λιμανιού και των αλιέων,⁸⁶ το νεοελληνικό δράμα της μετανάστευσης⁸⁷ (με σκηνές από τον Πειραιά, με τους εκεί απατεώνες που εκμεταλλεύονται όσους επιζητούν τη λύτρωση στο όραμα της ξενιτιάς, αλλά και από απανταχού της γης όπου έχουν διασπαρεί⁸⁸) ανήκουν στο τακτικά επαναλαμβανόμενο περιεχόμενο των στηλών της εφημερίδας.

Η εφημερίδα συνεργεί στον αγώνα που διεξάγει αυτήν την περίοδο το εκπαιδευτικό και το μαθητικό κίνημα.⁸⁹ Στηρίζει την απόφαση των εκπαιδευτικών της Β'θμιας Εκπαίδευσεως Πρεβέζης-Λευκάδος να παραιτηθούν από τις θέσεις τους τον Μάιο του 1955, με αφορμή τα χρονίζοντα άλυτα προβλήματά τους και με αίτημα τον σεβασμό του λειτουργήματός τους από την Πολιτεία.⁹⁰ αγωνίζεται να καταργηθεί η αύξηση των εκπαιδευτικών τελών στη Μέση και Ανωτάτη Εκπαίδευση.⁹¹ προβάλλει το διηνεκές πρόβλημα των ελλείψεων καθηγητών γυμνασίου,⁹² τα επιμέρους προβλήματα του Γυμνασίου Θηλέων,⁹³ το έργο του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων που αιτείται στην αρχή κάθε σχολικού έτους τη στελέχωση του Γυμνασίου με καθηγητές,⁹⁴ φιλοξενεί ψηφίσματα του ίδιου συλλόγου για «την απόγνωσιν εις την οποίαν περιήλθον ούτοι βλέποντες τα παιδιά των (...) να κινδυνεύουν εξ αιτίας της κρατικής αδιαφορίας να μείνουν αγράμματα».⁹⁵ Δημοσιεύει θέματα σχετικά με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών,⁹⁶ παιδαγωγικά άρθρα,⁹⁷ σχόλια για τον αναλφαριθμητισμό και την καταπολέμησή του, προβάλλει τη συνδικαλιστική δράση των εκπαιδευτικών,⁹⁸ συγχαίρει τη μαθητική απεργία του 1957,⁹⁹ τη διαμαρτυρία των μαθητών τον Μάιο του 1958, αυτούς τους οποίους «αντίπαλη» εφημερίδα της πόλης κατηγορεί «δι' αλητικήν συμπεριφοράν».¹⁰⁰

Αναπόφευκτη συνέπεια των όσων εξέθεσα: τα «δικειδικητικά υποκείμενα» υφίστανται τις

⁸³ Στο φ. 119 (10.6.1957), 1.

⁸⁴ Βλ. π.χ. στο φ. 26 (8.8.1955), 1.

⁸⁵ Στο φ. 234 (7.8.1959), 1, 4.

⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά στα φφ. 125 (27.7.1957), 1· 236 (31.8.1959), 3.

⁸⁷ Για την οικονομική διάσταση της μετανάστευσης βλ. περισσότερα στο ΡΟΜΠΟΛΗΣ 1994, 483 κ.ε.

⁸⁸ Βλ. ενδεικτικά στα φφ. 127 (5.8.1957), 3· 19 (20.6.1955) 1, 3· 22 (11.7.1955), 1.

⁸⁹ Την κατάστασή της βλ. ενδεικτικά στο ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ 1994, 429 κ.ε.

⁹⁰ Στο φ. 3 (28.2.1955), 1, 4.

⁹¹ Στο φ. 116 (20.5.1957), 1, 4.

⁹² Στα φφ. 133 (16.9.1957), 1 και 135 (30.9.1957), 1, 4.

⁹³ Στο φ. 309 (25.4.1961), 1, 2.

⁹⁴ Στο φ. 88 (22.10.1956), 1.

⁹⁵ Στο φ. 90 (12.11.1956), 1.

⁹⁶ Βλ. π.χ. στο φ. 138 (21.10.1957), 2.

⁹⁷ Βλ. π.χ. άρθρα για τις συνέπειες της κακής ανατροφής, της αυστηρής ανατροφής, για την επίδραση του παραδείγματος στα παιδιά, στα φφ. 146 (16.12.1957), 2 και 153 (3.2.1958), 2, 3, ή το ενδιαφέρον ζήτημα του «Όταν τα παιδιά ερωτούν», στο φ. 169 (19.5.1958), 2.

⁹⁸ Στο φ. 22 (11.7.1955), 2.

⁹⁹ Στο φ. 115 (13.5.1957), 4 και φ. 116 (20.5.1957), 1.

¹⁰⁰ Στο φ. 170 (26.5.1958), 1, 4.

συνέπειες της απόφασής τους να πλοηγούν με ιδέες διάφορες των ισχυουσών στη συγκυρία του '50 και του '60. Η εφημερίδα στέκεται απτόητη απέναντι στους πολιτικούς εκπροσώπους της Εξουσίας στον νομό, γίνεται «οχληρή» με την αρθρογραφία της. Η «βίαση» (κατά τις εξουσιαστικές δυνάμεις) αυτή στάση, επισύρει αντίστοιχη συμπεριφορά, μέχρι και απόπειρα επιβολής οριστικής σιγής σ' αυτήν. Δεν ήταν διόλου εύκολο θέμα να αντιμάχεσαι δημοσία τον βουλευτή του κυβερνώντος κόμματος.¹⁰¹ «Εφρύαξε το αντιλαϊκό σκυλολόι και εξεμεί από εβδομάδων εναντίον του „Αγώνος“ όλην την βρωμερότητα της ιδιοσυγκρασίας του. Μέχρι αιτήσεως αφαιρέσεως της αδείας εκδόσεώς του έφθασε, κατά τρόπον χυδαία χαφιεδικόν». ¹⁰² Οι επιθέσεις κάποιων κομματικών παραγόντων της «Δεξιάς» (από τις σελίδες των «αντιπάλων» φύλλων) είναι σχεδόν πάντα προσωπικού χαρακτήρα, στοχεύουν τον Ιω. Τάλλαρο:

Επειδή γνωρίζομεν καλώς ότι ο εκδίδων το μονόφυλλον έντυπον Βήμα Πρεβέζης, ο εκ Λευκάδος αλεξιπτωτιστής (ως ορθώς τον απεκάλεσεν πρότινος ο Εθνικός Κήρυξ) είναι αγράμματος,¹⁰³ παρακαλούμε τον θρασύδειλον, τον χαμερπή παλιάνθρωπον, ο οποίος του συνέταξε τον καθ' ημών δημοσιευθέντα εις το έντυπον λίβελλον, να θέση, εάν τολμά, υπό το λιβελλογράφημα την υπογραφήν του.¹⁰⁴

Το ίδιο έντυπο είχε φιλοξενήσει ανάλογη επιστολή-ρυπαρογράφημα, στο οποίο κατηγορείτο ο εκδότης για «σκοτεινό παρελθόν». ¹⁰⁵ Ή, κάτι το οποίο θα ήθελα να θέσω ως (αφοριστικού χαρακτήρα) επίλογο αυτής της εργασίας: η πολιτική συμπεριφορά του μεταπολεμικού Έλληνα δείχνει σε πολλά ζητήματα την ομοιότητα τού σήμερα με το χθες.

Δεύτερο στοιχείο ταυτότητας: η εφημερίδα ως μέσον έκφρασης του «τοπικού» και της πρεβεζιάνικης ταυτότητας

Για τον Αγώνα η ταυτότητα του Πρεβεζιάνου πρέπει να ερείδεται στη γνώση και τη βίωση του ιστορικού παρελθόντος της πόλης. Το παρελθόν (το «άχθος της ιστορίας» κατά τον Χέγκελ ¹⁰⁶) στην αρθρογραφία της εφημερίδας είναι και πάλι παρόν, με ποικίλους τρόπους. ¹⁰⁷ Η ποθητή πρόοδος της πόλης, η έξοδος της από το απογοητευτικό παρόν, περνά μέσα από τη διαχείριση της ιστορίας της. Ποιας ιστορίας της; Της Νικόπολης ¹⁰⁸ (ως πρωταρχικής κοιτίδας της δημιουργίας της), του Αγώνα του 1821 ¹⁰⁹ και του 1912-13. ¹¹⁰ Στο τελευταίο εθνικό χρονικό ορόσημο μού φαίνεται πως σταματά (για την εφημερίδα) η χρήση της τοπικής ιστορίας ως μέσου προβολής του παρελθόντος στο παρόν, ως μέσου αυτογνωσίας, ως συλλογικού αισθήματος. Το

¹⁰¹ Βλ. π.χ. μια τέτοια σύγκρουσή του στο φ. 24 (25.7.1955), 1.

¹⁰² Στο φ. 24 (25.7.1955), 1.

¹⁰³ Αναφέρεται στον Ντίνο Δελλαπόρτα, εκδότη του Βήματος Πρεβέζης.

¹⁰⁴ Στο φ. 184 (1.9.1958), 1.

¹⁰⁵ Στο φ. 22 (11.7.1955), 1.

¹⁰⁶ Αναφέρεται στο Λε Γκοφ 1998, 25. Και για πολλούς λογίους της πόλης, που άχθονται για την αναγωγή της ιστορίας της πόλης τους στο απώτερο παρελθόν. Τέτοια ζητήματα τίγονται και διερευνώνται επιστημονικά στο ΑΥΔΙΚΟΣ 1993β.

¹⁰⁷ Για το εκρηκτικό αυτό δίπολο βλ. πρόχειρα Λε Γκοφ 1998, 25 κ.ε.

¹⁰⁸ Η βιβλιογραφία γι' αυτήν είναι τεράστια. Ενδεικτικά βλ. ΦΟΥΡΙΚΗΣ 1928· 1929· 1930· ΧΡΥΣΟΣ 1987· ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & ΚΑΡΟΥΤΑ 2003· ΖΑΧΟΣ 2007.

¹⁰⁹ Βλ. πρόχειρα ΛΟΥΚΑΤΟΣ 1993.

¹¹⁰ Πρβλ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ 1992.

παρελθόν έρχεται και πάλι να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης με τέτοιο τρόπο που να συμβάλει στη λειτουργία του παρόντος (η *κοινωνική λειτουργία της ιστορίας*, του Λυσιέν Φεβρ).

Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα ιστορικών άρθρων που φιλοξενήθηκαν στην εφημερίδα, κυρίως στη δεύτερη σελίδα της: «Η Μητρόπολις Νικοπόλεως και Πρεβέζης», του Αν. Γεωργαντζή,¹¹¹ «Στους βράχους του Ζαλόγγου και στην Νικόπολη» (περιγραφή εκδρομής),¹¹² «Προσκήνυμα στο Ζάλογγο»,¹¹³ «Η μονή του Ζαλόγγου και η εθνικοθηρησκευτική δράση της στα χρόνια της Τουρκοκρατίας»,¹¹⁴ «Αι ανασκαφαί στην Νικόπολη του Αλεξάνδρου Φιλαδέλφειας»,¹¹⁵ «Η αρχαία Νικόπολις» (από διάλεξη του Ορλάνδου στην Αθήνα),¹¹⁶ «Αι αρχαιολογικά ανασκαφαί εις το Μιχαλίτσιον»,¹¹⁷ «Η φωνή της αρχαίας Κασσιόπης»,¹¹⁸ «Γύρω από μία ιστορική ημερομηνία»,¹¹⁹ «Πρεβεζιάνοι αγωνιστάι της Ελληνικής Επανάστασεως»,¹²⁰ «Ιωάννης Γκοροβέλης: Ο πρώτος έπαρχος Αθηνών»,¹²¹ «Ο πίναξ του Μακρυγιάννη για τα Μύστικα»,¹²² «Αρματωλοί και κλέφτες της Λάμαρης τον 18^ο αιώνα»,¹²³ «Ο Ανδρούτσος στην Πρέβεζα»,¹²⁴ «Πρεβεζιάνοι και Παργινοί λόγιοι του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα»,¹²⁵ «Τα χρονικά της Πρέβεζας»,¹²⁶ «Μια ένδοξη ναυτική σελίδα (4 Οκτωβρίου 1912)»,¹²⁷ «Νικόλαος Κονεμένος»,¹²⁸ «Η απελευθέρωσις της Πρεβέζης από τους Τούρκους»,¹²⁹ «Τα πενηντάχρονα του ποιητού Κονεμένου (1907-1957)»,¹³⁰ «Πρεβεζιάνοι τραγουδιστές»,¹³¹ κ.ά.

Τα τοποθέτησα σε μια πρόχειρη χρονολογική σειρά, κατά το ιστορικό τους περιεχόμενο. Το παρόν, όπως προείπα, απουσιάζει, και αυτό φρονώ ότι δηλώνει τον ποικιλοτρόπως εκπνευσμένο στην εφημερίδα *μαρασμό της πόλης* (βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω). Με δεδομένο αυτό, η εφημερίδα αυτοπροσδιορίζεται ως οδηγητής του αγώνα για την αφύπνισή της. Αναλαμβάνει να αναδείξει την καθημερινή ζωή της, να φανερώσει τις όποιες προόδους της, αλλά κυρίως τα προβλήματά της, για να ιδεί την ποθούμενη πανηπειρωτική αφύπνιση να ξεκινά από εκεί.

Οι τρόποι με τους οποίους προσπαθεί να πετύχει τον ξαναγεννημό της πόλης είναι πολλοί: – Μέσω της ανάδειξης των προβλημάτων της, της συμμετοχής των πολιτών στην επίλυσή τους, για να θραυστεί ο προαναφερθείς «πρεβεζιάνικος μοιρολατρισμός».¹³² Προβλήματα όπως ο ρό-

¹¹¹ Στο φ. 102 (11.2.1957), 1-2.

¹¹² Στο φ. 118 (3.6.1957), 1, 4.

¹¹³ Στο φ. 137 (14.10.1957), 2, 4.

¹¹⁴ Στο φ. 40 (14.11.1955), 2 και σε συνέχειες.

¹¹⁵ Στο φ. 128 (12.8.1957), 2, 4 και σε τρεις συνέχειες στα επόμενα φύλλα.

¹¹⁶ Στο φ. 192 (15.12.1958), 1, 4.

¹¹⁷ Στο φ. 345 (13.2.1962), 1, 2.

¹¹⁸ Στο φ. 292 (6.12.1960), 1.

¹¹⁹ Στο φ. 304 (15.3.1961), 1, 2.

¹²⁰ Στο φ. 151 (20.1.1958), 2, 3 και σε οκτώ συνέχειες στα αμέσως επόμενα φύλλα. Ακολουθούν άλλες τέσσερις συνέχειες από το φ. 198 (8.15.1958), 2 και εξής.

¹²¹ Στο φ. 5 (14.3.1955), 2 και σε συνέχειες, στα επόμενα φύλλα.

¹²² Στο φ. 174 (23.6.1958), 2 και σε τρεις ακόμη συνέχειες.

¹²³ Στο φ. 19 (20.6.1955), 2 και στα επόμενα. Αλλά το ίδιο θέμα, του δασκάλου Αν. Γεωργαντζή, βλ. και στο φ. 179 (28.7.1958), 2 και σε δύο ακόμη συνέχειες.

¹²⁴ Στο φ. 48 (9.5.1956), 1.

¹²⁵ Στο φ. 299 (7.2.1961), 2 και σε εννέα συνέχειες.

¹²⁶ Στο φ. 232 (3.8.1959), 2 και σε τρεις συνέχειες.

¹²⁷ Στο φ. 138 (21.10.1957), 1.

¹²⁸ Στο φ. 450 (22.2.1965), 1.

¹²⁹ Στο φ. 36 (17.10.1955), 1, 4.

¹³⁰ Στο φ. 90 (12.11.1956), 2.

¹³¹ Στο φ. 190 (13.10.1958), 1.

¹³² Βλ. ενδεικτικά στο φ. 71 (25.6.1956), 1· φ. 69 (11.6.1956), 1 και σε άλλα σημεία της εργασίας μας.

λος του λιμανιού της στην οικονομική επιβίωση της πόλης, η ύδρευσή της,¹³³ ο Ελαιώνας και η σταδιακή εξαφάνισή του,¹³⁴ η κάμψη των αθλητικών Σωματείων¹³⁵ (του ποδοσφαίρου ειδικότερα¹³⁶), η υγεία των κατοίκων της (ελονοσία και ανθελονοσιακός αγώνας, ίδρυση νοσοκομείου¹³⁷), κ.ά.

– Με την στήριξη που παρέχει στους επαγγελματίες της πόλης και στις συνεταιριστικές οργανώσεις της.¹³⁸ Ειδικότερα: προβάλλει μια απεργία τους (κληρονομημένο *διεκδικητικό ρεπερτόριο*).¹³⁹ χαιρετίζει με ενθουσιασμό και διατηρεί στο προσκήνιο με πρωτοσέλιδα άρθρα την κοινή σύσκεψη όλων των επαγγελματικών, βιοτεχνικών, εμπορικών, επιστημονικών και εργατικών σωματείων πόλης, τις συζητήσεις «περί της μαστιζούσης την πόλιν οικονομικής κρίσεως», τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, τα εν είδει ψηφίσματος συμπεράσματα, τα οποία μεταφέρω περιληπτικά εδώ: ίδρυση Κέντρου Νεοσυλλέκτων στην πόλη (*ο στρατός, ή και οι φοιτητές σήμερα, ως αναπτυξιακές δυνάμεις μιας επαρχιακής πόλης*), δημιουργία εργατικών κατοικιών, εκκοκιστηρίου βάμβακος, ιχθυόσκαλας, η αναβάθμιση του λιμανιού, και άλλα δευτερεύοντα. Πάνω από όλα, ο αγώνας για την οικονομική της ανόρθωση, που θα επέλθει μετά την ικανοποίηση τέτοιων αιτημάτων.¹⁴⁰

– Μέσω της υποστήριξης προσώπων που σχετίζονται με την τοπική εξουσία και τα οποία η εφημερίδα θεωρεί ικανά να πραγματώσουν το όραμά της. Η υποστήριξη (π.χ.) προς τον δήμαρχο Ιω. Μουστάκη είναι πασιφανής, λόγω και των ειδικών σχέσεων που είχε μαζί της. Ενδεικτικά αναφέρουμε: την σθεναρή υπεράσπισή του όταν ετέθη σε αργία από τον Νομόρχη,¹⁴¹ όταν καταδικάστηκε πρωτοδίκως διότι δήθεν «ενόθευσε τα ύδατα της ιαματικής πηγής των Δημοτικών λουτρών»,¹⁴² θέμα για το οποίο τελικά απηλλάγη,¹⁴³ την ολόπλευρη στήριξή της κατά τους προεκλογικούς του αγώνες, στις δημαρχιακές εκλογές μάλιστα της 5^{ης} Απριλίου 1959 ο Ιω. Τάλλaros συμμετείχε στο ψηφοδέλτιο του φίλου του υποψηφίου.¹⁴⁴

– Με τη δημιουργία πνευματικής ζωής στην πόλη. Η στήλη «Καλλιτεχνική Δευτέρα» τού (εκ των κύριων συνεργατών της) Ντίνου Τσιρώνη, με τα εξαισία άρθρα της περί φιλολογίας, τέχνης, λογοτεχνίας, ποιήσεως, κινηματογράφου, θεάτρου, δίνει το μέγεθος της όλης καλλιτεχνικής προσπάθειας της εφημερίδας για μια «πνευματικότερη» πόλη. Ο ίδιος λόγιος είχε προ-

¹³³ Από τα πάμπολλα άρθρα βλ. αυτά των φ. 11 (25.4.1955), 1, 4 και φ. 13 (9.5.1955), 1.

¹³⁴ Από τα πάμπολλα άρθρα βλ. ενδεικτικά αυτό του φ. 113 (29.4.1957), 4 «Οι αγροτικοί δρόμοι».

¹³⁵ Όπως π.χ. ήταν η *Αθλητική Ένωσις Πρεβέζης*. Βλ. γι' αυτήν στο φ. 18 (13.6.1955), 2, 4. Βλ. και ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 242-256.

¹³⁶ Στο φ. 27 (15.8.1955), 1, 4 και σε επόμενα. Ας σημειώσουμε την προβολή της κατ' έτος τελούμενης εορτής των *Ακτίων*. Για το ποδόσφαιρο στην πόλη αυτήν την περίοδο βλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1993γ.

¹³⁷ Βλ. στο φ. 79 (20.8.1956), 1.

¹³⁸ Ανάμεσα στα άλλα, προαναφερθέντα εδώ και μη, βλ. και τη διηνεκή υπεράσπιση του αιτήματος των επαγγελματιών δανειοληπτών του σχεδίου Μάρσαλ να μην καταβάλουν αμέσως, αλλά σε αυξημένο αριθμό δόσεων τα χρεωστούμενα. Βλ. π.χ. στο φ. 17 (6.5.1955), 1 και σε πολλά επόμενα.

¹³⁹ Η λογική των τότε κυβερνώντων συνοψίζεται στο τηλεγράφημα του τοπικού βουλευτή: «... Εμμονή εις αποφασισιν κλεισίματος καταστημάτων χωρίς ουδαμώς ωφελήση νομιμόφρονος πολίτας, θέλει ασκήσει ολεθρίαν επίδρασιν επί γενικωτέρων ζητημάτων πόλεως Πρεβέζης». Στο φ. 15 (23.5.1955), 1, 4.

¹⁴⁰ Στο φ. 20 (27.6.1955), 1. Ο τότε αντιπολιτευόμενος βουλευτής Χαβίνης είχε δηλώσει στη Βουλή (με κάποια δόση υπερβολής ίσως) ότι το Πάσχα του 1955 «... κάτοικοι της πόλεως δεν είχαν χρήματα ουδέ τον άρτον των να προμηθευθούν και δεν είνε υπερβολή να σας είπω ότι εις την Πρέβεζαν κοιμούνται οι άνθρωποι νηστικοί και αυτό συμβαίνει εις μεγάλη κλίμακα».

¹⁴¹ Βλ. τους λόγους στο φ. 30 (5.9.1955), 1.

¹⁴² Στο φ. 104 (25.2.1957), 1. Είναι ο δήμαρχος που ανήγειρε το 1951, σχεδόν εξ ερειπίων, τα λουτρά της πόλης.

¹⁴³ Βλ. στο φ. 115 (13.5.1957), 1.

¹⁴⁴ Βλ. στα φφ. 211 (16.3.1959), 1· 213 (26.3.1959), 1· 214 (31.3.1959), 1· 215 (4.4.1959), 1. Για την ιστορία του θεσμού, τις εκλογές αυτές κέρδισε ο γιατρός Δ. Κρόκος, με ψήφους 2479 έναντι 1789 του Ι. Μουστάκη.

καλέσει το 1955 διαγωνισμό διηγήματος. Το ανεπιτυχές αποτέλεσμα της προσπάθειάς του δεν τον αποθάρρυνε, αλλά απέδειξε εμπράκτως ότι η στήλη του θα συνεχίσει να εργάζεται «για τη δημιουργία καλλιτεχνικής ατμοσφαιράς στον τόπο».¹⁴⁵ Ο ίδιος λόγιος επαναδιατυπώνει αλλού την πεποίθησή του ότι παρ' όλο που η πνευματική κίνηση ήταν ανύπαρκτη, οι εν υπνώσει ενυπάρχουσες στην πόλη δυνάμεις είναι τέτοιες που «... αν κάποιο πνευματικό όργανο τις αναδείκνυε, θα δημιουργούνταν αξιόλογη πνευματική κίνηση».¹⁴⁶

– Με την ανάδειξη μορφών του λαϊκού της πολιτισμού, π.χ. των εθίμων της Πρωτοχρονιάς¹⁴⁷ ή των Απόκριω.¹⁴⁸ Η παρουσίασή τους γίνεται βέβαια υπό το πνεύμα μιας νοσταλγικής αναδρομής στα περασμένα, υπό την επίδραση της ισχυρής –σ' αυτές τις περιπτώσεις– ανάμνησης.¹⁴⁹ Προδίδουν όμως κάτι σημαντικότερο: την αρχή της υποχώρησης τέτοιων συλλογικών κοινωνικών εκδηλώσεων, σε μια πόλη που αστικοποιείται αργά αλλά σταθερά.

– Με την ανάδειξη κάθε δραστηριότητας του εν Αθήναις Συλλόγου Πρεβεζιάνων, εκθειάζοντας το εθνικοτοπικό του έργο,¹⁵⁰ είτε περιγράφοντας μια συνεστιάσή του στην Αθήνα,¹⁵¹ ή μια εκδρομή του στον γενέθλιο τόπο, ως προσκύνημα σ' αυτόν.¹⁵² Ο Σύλλογος είναι για τον εκδότη ένα ακόμη αποτελεσματικό εργαλείο –εκτός πόλεως– που θα βοηθήσει στην επίλυση των χρονιζόντων τοπικών προβλημάτων. Βρισκόμαστε στην περίοδο που ο κάθε «αθηναϊκός» (και άλλων μεγάλων πόλεων) σύλλογος αποδήμων¹⁵³ έχει καταστεί στα μέλη του η συνείδηση της παραμελημένης ιδιαίτερης πατρίδας, ο μοχλός για την επίλυση των καθημερινών τοπικών προβλημάτων, ο εκφραστής του τοπικού μέσα στο ευρύτερο εθνικό πλαίσιο.¹⁵⁴

Ποιες είναι κατά την εφημερίδα οι αιτίες του κακού; Πρώτη και κύρια, η εφαρμοζόμενη από τις «δεξιές» κυβερνήσεις «πολιτική αφοσιωμένου υπηρέτου της οικονομικής ολιγαρχίας». Ειδικότερα, για την «εγκληματικήν εγκατάλειψιν» του νομού θεωρεί υπαίτιους τους ανίκανους κυβερνητικούς παράγοντες και την «φανλοκρατικήν κυβερνητικήν προσήλωσιν εις το κόμμα», σύμφωνα με την οποία ο λαός του νομού «διέπραξεν έγκλημα κατά τας εκλογάς της 16 Νοεμβρίου 1952», επειδή δεν έδωσε παμψηφία στον Συναγερμό, θέση που ομολόγησε, όπως αναφέρει, κυβερνητικός βουλευτής σε σύσκεψη των σωματείων της πόλης.¹⁵⁵ Η πολιτική αυτή του κράτους έρχεται σε αντίθεση με ό,τι η εφημερίδα αποκαλεί «πανηπειρωτικήν αντίληψιν», «πανηπειρωτικόν συμφέρον»,¹⁵⁶ όρους που χρησιμοποιεί για να εκφράσει την επιβαλλόμενη εκ του δικαίου ισότιμη αντιμετώπιση όλων των νομών της Ηπείρου: «... Θα έπρεπε (...) να επιλαμβάνονται των γενικών προβλημάτων της Ηπείρου, όχι με την στενήν αντίληψιν τοπικού δημοσιογράφου ή πολιτευτού, αλλά με ευρύτεραν πανηπειρωτικήν τοιαύτην».¹⁵⁷ Τέλος, σε μερικές περιπτώσεις, όπως αναλύω παρακάτω, ως παράγοντα της κακοδαιμονίας της πόλης επικαλείται την «ήκιστα ευπρεπή» στάση των γειτόνων Αρτινών και Ιωαννιτών.

¹⁴⁵ Στο φ. 26 (15.8.1955), 1.

¹⁴⁶ Στο φ. 92 (19.11.1956), 1.

¹⁴⁷ Στο φ. 256 (18.1.1960), 2.

¹⁴⁸ Στο φ. 210 (9.3.1959), 2.

¹⁴⁹ ΜΕΡΑΚΛΗΣ 1989, 123.

¹⁵⁰ Βλ. στα φφ. 154 (10.2.1958), 1 και 209 (2.3.1959), 1.

¹⁵¹ Στο φ. 159 (17.3.1958), 3.

¹⁵² Στο φ. 177 (14.7.1958), 1.

¹⁵³ Για τους εθνικοτοπικούς συλλόγους βλ. ενδεικτικά ΜΕΡΑΚΛΗΣ 1989, 90 κ.ε.: ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ-ΤΙΛΗ 1999· ΡΑΠΤΗΣ 2002· ΣΕΡΓΗΣ 2008.

¹⁵⁴ Βλ. αναλυτικά στο ΣΕΡΓΗΣ 2008, 543 και αλλού.

¹⁵⁵ Στο φ. 34 (3.10.1955), 1.

¹⁵⁶ Στο φ. 97 (31.12.1956), 1.

¹⁵⁷ Στο φ. 118 (3.6.1957), 1.

Θεωρώ, λοιπόν, αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το *παρόν*, ως πολυποίκιλη δημιουργία σε κοινωνικό, πολιτικό και πνευματικό πεδίο του ηπειρωτικού λαού, δεν χρησιμοποιείται από την εφημερίδα ως όπλο στην υπηρεσία της ανάδειξης της πρεβεζιάνικης ταυτότητας. Αν όσα προαναφέρθηκαν για την οικονομική κατάσταση της πόλης και τη γενικότερη ακινησία των δομών της είναι αληθή, και όχι προϊόντα ενός αντιπολιτευτικού λόγου ή ενός αυτοκριτικού (αυτομαστιγωματικού) πνεύματος, η ακύρωση του παρόντος, με την απουσία κάθε μορφής δημιουργίας και πνοής, έρχεται ως *πιστή, επακριβής απεικόνιση της κατάστασης*. Η ανάλυσή μας βέβαια αλλάζει πορεία, αν οι λόγοι της εφημερίδας διαιώνίζουν κι εδώ¹⁵⁸ την αρχετυπική διχοτομία μεταξύ των δύο αυτών χρονικών περιόδων, με το να δίδουν έμφαση μόνον στο παρελθόν, ως επιστροφή στις απαρχές, στο «μυστικό χάρτη» της παράδοσης.¹⁵⁹ αν θεωρούν, δηλαδή, ότι η «αισιοδοξία της ανάμνησης» καθιστά το παρόν ανάξιο λόγου και «ακλεές», μόνον και μόνο επειδή είναι σημερινό, επειδή ο παροντικός χρόνος της ζωής κυλά χωρίς να συνειδητοποιείται, συνεπώς γίνεται α-νόητος, παράλογος, άνευ νοήματος. Η νοσταλγία ομογενοποιεί τα γεγονότα, η μνήμη που στηρίζεται σ' αυτήν είναι *αφαιρετική και αμυντική*, αφού επιλέγει ό,τι δεν την πληγώνει.

Άρα, η ανάδειξη της *τοπικής ταυτότητας* συνιστά μια διαδικασία *αυτογνωσίας*, που χρησιμοποιεί και πάλι ως όχημα *τη γνώση και τη βίωση της ιστορίας και της λαογραφίας του τόπου*. Δεν χρειάζεται να αναφερθώ διά μακρών στη χρήση των δύο αυτών οριζουσών της ταυτότητας ως πρώτιστων όρων για την εθνική αυτογνωσία, άρα και την τοπική. Οι Πρεβεζιάνοι λόγοι οι πρέπει να αποδείξουν ότι δεν είναι νεήλυδες στο ιστορικό προσκήνιο. Η γνώση της ιστορικής παρουσίας της πόλης και της προσφοράς της στον Ελληνισμό θα καταστεί για την εφημερίδα επιχείρημα για ισότιμη μεταχείρισή της, για μια ισότιμη θέση της στην νεοελληνική πραγματικότητα, μέσα σε ένα ανταγωνιστικό ηπειρωτικό περίγυρο. Είναι το μοναδικό *πολιτιστικό επιχείρημα* της εφημερίδας στη διαπάλη της με τους γείτονες Ηπειρώτες.

Τρίτο στοιχείο ταυτότητας της εφημερίδας: ο «ηπειρωτισμός»

Τον όρο, γνώριμο από τον Μεσοπόλεμο, δεν τον χρησιμοποιώ εδώ με την τότε καθιερωμένη σημασία του, επινόηση των ιστορικών συνθηκών εκείνης της εποχής.¹⁶⁰ Τον χρησιμοποιώ με την έννοια της *ιδεολογίας εκείνης* (του εκδότη και των συνεργατών του) *που αναγορεύει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Ηπείρου σε πρώτιστο μέλημά τους, προκειμένου να την ανασύρουν από τον μαρασμό και φθίνοντα βίο που διέρχεται, να την εντάξουν ισότιμα στον εξερχόμενο από το εθνικό δράμα Ελληνισμό*.

Ηπειρωτισμός σημαίνει ειδικότερα την προσπάθεια για *εξάλειψη της αδικίας* που συντελείται από το «κράτος των Αθηνών» εις βάρος της Ηπείρου.

*Οι εν Αθήναις κρατούντες θεωρούν την Ηπειρον και ιδιαίτερα τον νομόν μας αποικίαν. Αλλά και οι αραπάδες των αποικιών εξύπνησαν και αγωνίζονται διά τα δικαιώματά των. Καιρός να αφίσωμεν και ημείς την κατά παράδοσιν μοιρολατρίαν μας και με όλα τα νόμιμα μέσα να αποδυσώμεν εις ένα διαρκή αγώνα υπάρξεως.*¹⁶¹

¹⁵⁸ Πρβλ. όσα γράφουμε στην περίπτωση ενός ναξιακού εντύπου των αρχών του 20^{ου} αι. στο ΣΕΡΓΗΣ 2000, 289 κ.ε.

¹⁵⁹ ΕΛΙΑΝΤΕ 1999.

¹⁶⁰ Βλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1993α, 51 και υποσημ. 1, 2.

¹⁶¹ Στο φ. 23 (18.7.1955), 1.

Στηλιτεύει τη «δεξιά» πολιτική εξουσία με αφορμή την άδικη κατανομή των πιστώσεων που διατίθενται για την Ήπειρο και παραθέτει πολλές φορές τα ντοκουμέντα της συντελούμενης αδικίας. Στο φ. 156, π.χ., αναφέρει τις (υποσχεθείσες) πιστώσεις «διά προεκλογικήν προπαγάνδαν προς εκτέλεσιν δημοσίων έργων» κατά τις παραμονές των εκλογών του 1956.¹⁶² Διαβάζουμε εκεί ότι στη Μακεδονία-Θράκη (η πρώτη ήταν η πατρίδα του τότε πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή) διατέθηκαν 47.270.000 δραχμές, στην Πελοπόννησο 25.050.000, στη Θεσσαλία 30.400.000, στη Στερεά Ελλάδα 29.900.000, ενώ στην Ήπειρο μόλις 5.300.000.¹⁶³

Τέταρτο στοιχείο ταυτότητας: η εφημερίδα ως μέσον έκφρασης του «τοπικού» στη σύγκρουσή του με τον «ηπειρωτισμό». Οι Πρεβεζιάνοι και οι Άλλοι Ηπειρώτες

Η οριζόντια σύγκρουση μεταξύ γειτονικών κοινοτήτων ή ευρύτερων επαρχιακών διαμερισμάτων (διακοινοτικές συγκρούσεις, κατά τον Bialor¹⁶⁴) παρέμεινε από την επαύριο της εθνικής αποκατάστασης του 1830 μέχρι και σήμερα φαινόμενο σύνηθες. Η κατάργηση του παλαιού κοινοτικού συστήματος, η επακόλουθη κατάργηση της τοπικής αυτονομίας και η ένταξη του πολίτη σε ευρύτερες διοικητικές περιφέρειες, οι αδιαμφισβήτητες τοπικές παραλλαγές του ελληνικού πολιτισμού (η *ετερότητά* του), ο τοπικισμός, ως έκφραση αγάπης και αυξημένου ενδιαφέροντος για τη γενέθλια γη, οι ιστορικά κληρονομημένες προκαταλήψεις, οι τάσεις απομόνωσης των κοινοτήτων, η διαπλοκή των οικονομικών συμφερόντων, ο διανεμητικός ρόλος του κράτους, με τις διαδικασίες άντλησης και αναδιανομής του εθνικού πλούτου ήταν (και είναι μέχρι σήμερα) καταστάσεις που δηλητηριάζουν την ενδοτοπική επικοινωνία, δημιουργούν νοοτροπίες αντιπαλότητας, αφήνουν κάποια κατάλοιπα στις μεταξύ των γειτονικών γεωγραφικών ενοτήτων σχέσεις, ακόμη και ως ευτράπελες διηγήσεις ή ως *ακληρήματα* πλέον.¹⁶⁵

Οι αιτίες των αντιθέσεων του παραδείγματός μας είναι και πάλι πρωτίστως *οικονομικές*. Πρόκειται για *ανταγωνισμό χωρίς πολιτισμικές διαφοροποιήσεις*, στον οποίο την κύρια ευθύνη φέρει (κατά την εφημερίδα πάντα) η κυβέρνηση, η διαιρούσα τον ηπειρωτικό λαό με την διανεμητική του εθνικού εισοδήματος πολιτική της. Αν σ' αυτό προστεθούν οι κληρονομημένες από το παρελθόν αντιθέσεις και η υφέρπουσα αντιπαλότητα της καθημερινής ζωής (ο γείτονας είναι πάντα ένας Άλλος¹⁶⁶), αντιλαμβανόμαστε γιατί η σύγκρουση αναμένει απλώς τις αφορμές της εκρήξεώς της.

Οι Γιαννιώτες ως Άλλοι: «λιμάνι Πρέβεζας vs λιμάνι Ηγουμενίτσας»

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950 η Πρέβεζα ήταν κέντρο διακομιστικού εμπορίου σε Ανατολή και Δύση, αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορικής πορείας, που έχει την αρχή της στα 1718, όταν η πόλη «πέρασε» στην εξουσία της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας με τη συνθήκη του

¹⁶² Στο φ. 156 (24.2.1958), 1.

¹⁶³ Στο φ. 50 (23.1.1956), 1. Η πικρία γίνεται μεγαλύτερη για πρόσθετες αδικίες εις βάρος της Ηπείρου. Επισκέπτεται μάλιστα ο ίδιος κάποια χωριά της για να καταγράψει εκ του σύνεγγυς τα προβλήματά τους. Βλ. στο φ. 15 (23.5.1955), 3 και σε συνέχειες.

¹⁶⁴ BIALOR 1963, 108.

¹⁶⁵ Βλ. ΣΕΡΓΗΣ 2005, ειδικά το 3^ο κεφάλαιο.

¹⁶⁶ ΣΕΡΓΗΣ 2005, 43. Για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του Άλλου στην ελληνική κοινωνία βλ. ενδεικτικά ΤΡΟΥΜΠΕΤΑ 2000· ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ et al. 1995· ΡΗΓΑ & ΔΑΙΜΟΝΑΚΟΥ 2002· ΓΚΕΦΟΥ-ΜΑΔΙΑΝΟΥ 2003· ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ & ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ 2006.

Πασσάροβιτς.¹⁶⁷ Τη δεκαετία του 1950 όμως χάνει τον διακομιστικό της χαρακτήρα. Ο Μπρωντέλ είχε διατυπώσει την αφοριστικού χαρακτήρα θέση ότι «όταν οι οδικές επικοινωνίες διαταραχθούν, οι πόλεις πεθαίνουν ή υποφέρουν».¹⁶⁸ Αυτό είχε αρχίσει να συμβαίνει στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, τότε που η χώρα προσπαθούσε να ενσωματωθεί στο παγκόσμιο καπιταλιστικό εμπόριο, με τα γνωστά (συν τοις άλλοις) αμερικανικά σχέδια για την ανόρθωση της οικονομίας της. Ήταν η εποχή που η οργανωμένη εισροή ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων (υπό διμερή κρατική προστασία) κατηύθυνε την οικονομία προς τον παρασιτισμό, «μέσα σε ένα πλαίσιο διεθνών οικονομικών σχέσεων νεοαποικιακού τύπου».¹⁶⁹ Η διάνοιξη νέων οδικών αρτηριών¹⁷⁰ επιταχύνει την επικοινωνία με την Αθήνα, ανατρέπει άρδην τον μέχρι τότε οικονομικό χαρακτήρα της πόλης, την θέτει στο περιθώριο. Η με εντονότερους ρυθμούς καλλιέργεια οπωροκηπευτικών (ντομάτας ιδίως) και η ελαιοπαραγωγή δεν ισοφάρισαν την απώλεια,¹⁷¹ και η μικρή πόλη των 13 χιλιάδων κατοίκων¹⁷² κατά τη δεκαετία του '60 χαρακτηρίζεται πλέον ως αγροτικό κέντρο.

Επιπλέον, η ανάπτυξη των χερσαίων συγκοινωνιών την απομονώνει από την ενδοχώρα της, με αποτέλεσμα διάφορες απομεμακρυσμένες περιοχές της να εξυπηρετούνται από τις πρωτεύουσες των όμορων νομών. Η γεωγραφική θέση της Πρέβεζας, στο νότιο άκρο του νομού, είναι εμπόδιο στην εξυπηρέτηση των αναγκών της υπαίθρου της. Η τελευταία αποκτά αξιόλογα «υποκέντρα» που υποστηρίζονται από τα ισχυρά αστικά κέντρα άλλων νομών: την Άρτα και τα Ιωάννινα.¹⁷³ Γι' αυτό το λόγο καθίστανται οι δύο αυτές πόλεις οι κυρίως Άλλοι για την εφημερίδα μας, το δε λιμάνι της Πρέβεζας σύμβολο δόξας, αλλά και αγώνα για την επανάκτηση της παλιάς του αίγλης.

Μια γνωστή και επαναλαμβανόμενη αιτία για την έκρηξη *διακοινοτικών αντιθέσεων* είναι η χωροθεσία των δημοσίων υπηρεσιών, από την επομένη (όπως προαναφέρθηκε) της εθνικής υπάρξεως, με τις ανακατατάξεις που επήλθαν στα διοικητικά κέντρα. Βεβαίως το θέμα πρωτίστως σχετίζεται με τη βαθύτερη επιθυμία του ατόμου (ως προσώπου και ως μέλους μιας ομάδας) για *επιβολή εξουσίας*, βασίζεται στην αίσθηση της *ανωτερότητας* που *αισθάνεται ότι έχει* έναντι του γείτονά του. Αν ένα σχολείο ιδρυθεί στο χωριό μας και όχι στο απέναντι, που απέχουν ελάχιστα, είναι πρωτίστως θέμα «τοπικού γοήτρου».

Ο ηγεμονικός και παρεμβατικός ρόλος των Ιωαννίνων στην ιθύνουσα πολιτική συνεπάγονται (για την εφημερίδα) την κακοδαιμονία της δικής της πόλης, είναι μια από τις αιτίες της «πτώσης» της. Μέμφεται κυρίως τη δράση των αεικίνητων βουλευτών των Ιωαννίνων, οι οποίοι δραστηριοποιούνται παντοiotρόπως, μετέρχονται κάθε μέσον που θα συνέβαλε στην ευημερία και την πρόοδο του τόπου τους. Οι μοιρολάτρες και οι «εις αιώνιον χειμερίαν νάρκην» ευρισκόμενοι Πρεβεζιάνοι αποτελούν την άλλη άκρη του αντιθετικού διπόλου. Συνεργάτης της εφημερίδας απαριθμεί σε άρθρο του μία προς μία τις δραστηριότητες των πολιτικών αρχών των Ιωαννίνων.¹⁷⁴

Η εφημερίδα ονειρεύεται τον παλιό διακομιστικό χαρακτήρα της πόλης, επιθυμεί να ιδεί το λιμάνι της και πάλι ως βάση του οικονομικού της σχεδιασμού, τουριστικό κέντρο της περιοχής. Γι' αυτό, όταν γίνεται λόγος για τον τόπο προσέγγισης του φέρρυ-μπτω που θα συνδέει

¹⁶⁷ ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 38.

¹⁶⁸ BRAUDEL 1991, 384.

¹⁶⁹ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ 1994, 16.

¹⁷⁰ Όπως αυτή Αντιρρίου-Ιωαννίνων, αλλά και του πορθμείου Ρίου-Αντιρρίου, που συνδέονται άμεσα με το θέμα μας.

¹⁷¹ Πρβλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 106 κ.ε.

¹⁷² Πρβλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 70.

¹⁷³ Πρβλ. ΑΥΔΙΚΟΣ 1991, 211, 215 κ.ε.

¹⁷⁴ Του συνεργάτη Κ.Δ. Παπαδάκη, στο φ. 71 (25.6.1956), 1.

την Ελλάδα με την Ιταλία, αν αυτός θα είναι η Πρέβεζα ή η Ηγουμενίτσα, αναδεικνύεται ένα ακόμη σημείο τριβής με τους γείτονες, και δη με τους Γιαννιώτες. Για την εφημερίδα ισχύει η βεβαιωμένη πεποίθηση ότι η πρωτεύουσα της Ηπείρου δεν θα ζημιωθεί διόλου, αν αντί της Ηγουμενίτσας προτιμηθεί η Πρέβεζα.¹⁷⁵ Ο αποκλεισμός της πόλης από την επερχόμενη τουριστική αξιοποίηση της περιοχής θα σημάνει την οριστική οικονομική καθίζησή της.¹⁷⁶

Οι Γιαννιώτες ως Άλλοι: «απόσπαση Πάργας από τον νομό Πρεβέζης»

Η Πάργα, λόγω της γεωγραφικής της θέσεως και της ελλείψεως οδικής αρτηρίας που θα τη συνέδεε με την Πρέβεζα, είχε απομονωθεί από την πρωτεύουσά της την περίοδο που μελετούμε. Το γεγονός αυτό ενίσχυε μια τάση αυτονομιστικής της, όταν μάλιστα οι «διεκδικητές» της Θεσπρωτοί υποδαύλιζαν τέτοιες ενέργειες. Για την εφημερίδα μας, αυτές οι αποσχιστικές δράσεις συνιστούν «πραγματικόν έγκλημα» κατά του νομού Πρεβέζης και των κατοίκων του.¹⁷⁷ Γι' αυτό υποστηρίζει ενθέρμως τη δημιουργία της οδού Πρέβεζας-Παραμυθιάς-Μενίνας, που θα διασχίζει το μεγαλύτερο μέρος του νομού και θα συνδέει την περιθωριοποιημένη, όπως προείπα, πρωτεύουσά του με την δυτική ύπαιθρό της και την Πάργα.¹⁷⁸ Σε μια άλλη απόπειρα προς απόσπαση της περιοχής (το 1957), θεωρεί υπεύθυνο της όλης κίνησης κάποιον πολιτικό φίλο του Πέτρου Γαρουφαλλιά και δεν διστάζει να διατυπώσει ευθαρσώς τα κατά την άποψή της βαθύτερα αίτια της κίνησης: είναι οικονομικά, και σχετίζονται με την εκεί μουσουλμανική παρουσία, «επί της οποίας αναμφισβητήτως έχουν δικαιώματα οι κάτοικοι της περιοχής».¹⁷⁹ Σε μια νεότερη σχετική κίνηση (το 1965) θεωρεί υπευθύνους την κυβέρνηση των «Αποστατών» και τους βουλευτές των Ιωαννίνων.¹⁸⁰

Η θεωρία περί *ταυτοτήτων* λέει ότι είμαστε αυτό που δεν είναι ο Άλλος, σχηματίζουμε την ταυτότητά μας (συν τοις άλλοις) επισημαίνοντας τις διαφορές μας μ' εκείνον (ο *ετεροκαθορισμός της ταυτότητας*).¹⁸¹ Να όμως που μερικές φορές ο Άλλος καθίσταται υπόδειγμα δράσης, έστω και «μη ηθικής». Συνεργάτης της εφημερίδας εκφράζει την άποψη ότι η *πολιτική στάση* των πολιτευτών των Ιωαννίνων ίσως πρέπει να καταστεί υπόδειγμα δράσης για τους κατοίκους της Πρέβεζας και τους πολιτικούς της:

*το παράδειγμα των Γιαννιωτών, η δραστηριότης των η αξιοζήλευτος διά παν έργον τη πόλει των αγαθόν, ας κινήση το φιλότιμον και ημών των Πρεβεζιάνων και ας εργασθώμεν δι' αυτήν ταύτην την ύπαρξίν μας, διά την Πρέβεζάν μας η οποία αργοπεθαίνει».*¹⁸²

¹⁷⁵ Βλ. στο φ. 110 (8.4.1957), 1.

¹⁷⁶ Στο φ. 187 (22.9.1950), 1, το διατυπώνουν ολοκάθαρα. Προς στιγμήν η «μάχη» φέρεται να κλίνει υπέρ των Πρεβεζιάνων, με τη δρομολόγηση πλοίου της *Νέας Ηπειρωτικής Ατμοπλοΐας* που εκτελούσε το δρομολόγιο Πρίντεζι-Κέρκυρα-Πρέβεζα και τανάπαλιν. Βλ. στο φ. 194 (10.11.1958), 1.

¹⁷⁷ Στο φ. 105 (4.3.1957), 1.

¹⁷⁸ Βλ. αναλυτικότερα στο φ. 94 (3.12.1956), 1.

¹⁷⁹ Στο φ. 120 (17.6.1957), 1 και στη συνέχεια στο φ. 122 (1.7.1957), 1, 4.

¹⁸⁰ Στο φ. 491 (25.4.1966), 1.

¹⁸¹ Βλ. πρόχειρα στο ΣΕΡΓΗΣ 2005, 43.

¹⁸² Του συνεργάτη Κ.Δ. Παπαδάκη, στο φ. 72 (2.7.1956), 4.

*Οι Αρτινοί ως Άλλοι: υπόθεση «Ειρηνοδικείο Θεσπρωτικού»*¹⁸³

Τη μεταπολεμική περίοδο η Άρτα έχει μετατραπεί «σε βασικό κέντρο της άμεσης περιφέρειάς της με μια δυναμική που υπερκαλύπτει τα όρια του νομού».¹⁸⁴ Η διάταξη του χώρου της στην περιοχή, η πλεονεκτική θέση της (συνορεύει με το βορειοανατολικό τμήμα του νομού Πρεβέζης, δηλαδή έχουμε μια κάποια μορφή «αμφισβητούμενων συνόρων»),¹⁸⁵ η ανάγκη για πλήρη καθορισμό του ελέγχου επί των εν λόγω περιοχών, προκαλεί εντάσεις μεταξύ των δύο πόλεων. Οι αντιθέσεις των Πρεβεζιάνων μ' αυτήν αφορούν σε δύο σημεία: διεκδίκηση οδικών αρτηριών και έλεγχος κάποιων περιοχών δικαστικά. Ως προς το πρώτο: «νέον έγκλημα βυσοδομείται κατά της πόλεως της Πρεβέζης», αφού οι πληροφορίες της εφημερίδας λένε ότι καταβάλλεται προσπάθεια εκ μέρους των βουλευτών της Άρτας (σε στενή συνεργασία με τους συναδέλφους τους της Θεσπρωτίας-Κέρκυρας) για τη διάνοιξη νέας εθνικής οδού Δεσποτικού-Λούρου, προς συντόμηση επί ελάχιστον της συγκοινωνίας Κέρκυρας-Θεσπρωτίας-Αθηνών, που διεξάγουν φορτηγά και λεωφορεία κυρίως.¹⁸⁶ Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα εξημίωνε τους αντίστοιχους επαγγελματίες αλλά και την οικονομία της πόλης τους γενικότερα.

Ως προς το δεύτερο, τον έλεγχο των περιοχών δικαστικά, κύριο πρόβλημα είναι η υπόθεση του Ειρηνοδικείου Θεσπρωτικού. Τα σχετικά κείμενα είναι δεκάδες στην εφημερίδα, αφού η ιστορία αυτού του ζητήματος είναι μακρά (χρονολογείται αμέσως μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου, εποχή πολλών διοικητικών ανακατατάξεων), με κομβικό σημείο το 1939. Κατά την εφημερίδα, οι φιλικά διακείμενοι προς την τότε κυβέρνηση βουλευτές της Άρτας πέτυχαν να μην υπαχθεί στο σχετικό διάταγμα του Υπουργείου Δικαιοσύνης ο όρος της υπαγωγής του στο Πρωτοδικείο Πρεβέζης, αλλά να υπαχθεί στο της Άρτας.¹⁸⁷ Μόνιμη αιτιακή επωδός της για το θέμα είναι ο ηγεμονικός, ηγετικός ρόλος που αναλαμβάνουν οι Αρτινοί, με τη συνδρομή των ηγετικών ομάδων των βουλευτών των Ιωαννίνων και παραγόντων της πόλης, με αποτέλεσμα την άνιση μεταχείριση του δικού του νομού: «Φτηνός πολιτικαντισμός και χαμηλόν πνεύμα ταπεινής πολιτικής εκμεταλλεύσεως για εξάπατηση του λαού και για απόκτηση μεγαλυτέρας λαϊκής δυνάμεως ...»¹⁸⁸ είναι σύμφωνα με δήλωση τοπικού πρεβεζιάνου πολιτευτή ο στόχος των «αντιπάλων». Το πρόβλημα είναι μια περίπτωση *δράσης πειθούς* για ένα δίκαιο, όπως φαίνεται, αίτημα: το Πρωτοδικείο Πρεβέζης, που λειτουργεί από το 1952,

*προς μεγίστην ζημίαν και ταλαιπωρίας των κατοίκων του Νομού» διαθέτει «ένα και μισό ειρηνοδικεία, εν αντιθέσει προς το Πρωτοδικείον Άρτης, όπερ περιλαμβάνει εις την δικαιοδοσίαν του πέντε ειρηνοδικεία».*¹⁸⁹

Θέμα δικαιοσύνης λοιπόν προβάλλει η εφημερίδα ως αιτιακή ρητορική, πρακτικά όμως προβάλλει το θέμα της καλύτερης εξυπηρέτησης (= αποφυγή ταλαιπωριών) των κατοίκων του νομού.

¹⁸³ Πρβλ. ανάλογη συμπεριφορά στη Νάξο των αρχών του 20^{ου} αι. στο ΣΕΡΓΗΣ 2000, 383 κ.ε.

¹⁸⁴ Αναφέρεται στο ΑΥΔΙΚΟΣ 1993α, 219.

¹⁸⁵ Για την έννοια των ορίων/συνόρων βλ. ενδεικτικά ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ & ΠΕΤΡΟΝΩΤΗ 2000· ΣΕΡΓΗΣ 2005, 43 κ.ε.· ΑΥΔΙΚΟΣ 2009, 28 κ.ε.· 2010.

¹⁸⁶ Στο φ. 89 (29.10.1956), 1.

¹⁸⁷ Στο φ. 83 (17.9.1956), 1.

¹⁸⁸ Στο φ. 102 (11.2.1957), 1. Του πολιτευτού Άρτης-Πρεβέζης Μιλτ. Μάρκου.

¹⁸⁹ Στο φ. 83 (17.9.1956), 1, όπου και μέρος του ιστορικού της όλης υπόθεσης. Βλ. συμπληρωματικά στοιχεία στο φ. 19 (20.6.1955), 1.

Abstract

Manolis SERGIS: *Agon Prevezis: the identity of a newspaper. A modern laographic analysis*

The present study (a contribution to the current laographic discussion of the Press) examines the newspaper *Agon of Preveza* as a means of expression of the «cycle of conflict» of the '50s and '60s in Preveza and the wider area of Epirus. On the basis of the theoretical postulations of «contentious politics and social movements» and using «content analysis» of its articles, I analyse the ways through which the newspaper becomes a means of expression of three «subjects of conflict»: the farmers, the workers and professionals of the town and the people involved in education. Along the above, I sketch out the personality of the editor of *Agon* and the crucial decades of the '50s and '60s in the hellenic area. I also analyse three additional elements of its identity, as they emerge from its intention to become a) the expression of the *local identity* of Preveza, b) of *the identity of Epirus* (as an effort to surpass the injustice committed from the «Athenian State» towards Epirus), and c) the abolisher of the existing and occasionally arising conflicts between «local» and «Epirus» identity, in other words, the primarily due to economic reasons *intercommunal conflicts* with the inhabitants of the neighboring cities of Arta and Ioannina.

Πηγές

Υπέρ τα 500 φύλλα της υπό μελέτη εφημερίδας

Βιβλιογραφία

- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ Σ., 2001, *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, Αθήνα
- ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., 2008, Η αδύνατη μεταρρύθμιση: σύνταγμα και παρασύνταγμα στη δεκαετία του '60, στο: Α. ΡΗΓΟΣ, Σ. ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ & Ε. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (Επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Αθήνα, 49-56
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β., 1991, *Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης*, Πρέβεζα
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β., 1993α, *Η ταυτότητα της περιφέρειας στο Μεσοπόλεμο. Το παράδειγμα της Ηπείρου*, Αθήνα
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β.Γ. (Επιμ.), 1993β, *Η Ιστορία της Πρέβεζας (Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου 1989)*, Πρέβεζα
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β., 1993γ, Το ποδόσφαιρο της Πρέβεζας: φωτογραφική περιδιάβαση, *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 27-28, 143-150
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β., 2009, *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού*, Αθήνα
- ΑΥΔΙΚΟΣ Β. (Επιμ.), 2010, *Λαϊκός πολιτισμός και σύνορα στα Βαλκάνια*, Θεσσαλονίκη
- ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ Γ., ΔΩΔΟΣ Δ., ΚΑΦΕΤΖΗΣ Π., ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ Χ. et al. (Επιμ.), 1995, Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του «Άλλου» στη σημερινή Ελλάδα, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτι-*

κής *Επιστήμης* 5, 81-100

- ΓΚΕΦΟΥ-ΜΑΔΙΑΝΟΥ Δ. (Επιμ.), 2003, *Εαυτός και «Άλλος». Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Αθήνα
- ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ Ν., 2002, *Πολιτική επικοινωνία. Διακινδύνευση, δημοσιότητα, διαδίκτυο*, Αθήνα
- ΕΛΙΑΝΤΕ Μ., 1999, *Κόσμος και ιστορία. Ο μύθος της αιώνιας επιστροφής*, Αθήνα
- ΖΑΧΟΣ Κ.Λ. (Επιστ. Επιμ.), 2007, *Νικόπολις Β'. Πρακτικά του Δευτέρου Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη (11-15 Σεπτεμβρίου 2002)*, Ι-ΙΙ, Πρέβεζα
- ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ (εκδ.), 1994, *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα
- ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ-ΤΙΛΗ Ρ., 1999, *Ανάμεσα στο αστικό κέντρο και τις τοπικές κοινωνίες. Οι σύλλογοι της επαρχίας Κόνιτσας στην Αθήνα*, Κόνιτσα
- ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., 1992, *Η απελευθέρωση της Πρέβεζας, 21 Οκτωβρίου 1912*, Αθήνα
- ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ Γ., 1975, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Αθήνα
- ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ Ρ. & ΠΕΤΡΟΝΩΤΗ Μ. (Επιμ.), 2000, *Όρια και περιθώρια. Εντάξεις και αποκλεισμοί*, Αθήνα
- ΚΟΜΝΗΝΟΥ Μ., χ.χ., *Από την αγορά στο θέαμα. Μελέτη για τη συγκρότηση της δημόσιας σφαίρας και τον κινηματογράφο στη σύγχρονη Ελλάδα, 1950-2000*, Αθήνα
- ΚΟΥΡΤΗΣ Γ., 2005, *Η κοινοβουλευτική πορεία της Πρέβεζας (1915-2005)*, Αθήνα
- ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Β., 1994, *Η Ελλάδα του 1945-1967: το ιστορικό πλαίσιο*, στο: ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ (εκδ.), *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα, 15-19
- ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Γ. & ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ Μ., 2006, *Η προσέγγιση του Άλλου: ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική*, Αθήνα
- Λε ΓΚΟΦ Ζ., 1998, *Ιστορία και μνήμη*, Αθήνα
- ΛΟΥΚΑΤΟΣ Σ., 1993, *Η Πρέβεζα κατά τον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας*, στο: Β.Γ. ΑΥΔΙΚΟΣ (Επιμ.), *Η Ιστορία της Πρέβεζας (Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου 1989)*, Πρέβεζα, 175-215
- ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ Ντ., 1997, *Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα
- ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ Ντ., 2003, *Η θεωρία της μαζικής επικοινωνίας για τον 21^ο αιώνα*, Αθήνα
- ΜΑΚΚΟΥΕΪΛ Ντ. & ΒΙΝΤΑΛ Σ., 2001, *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας*, Αθήνα
- ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ., 1989, *Λαογραφικά ζητήματα*, Αθήνα
- ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ., 2004, *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη*, Αθήνα
- ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ Γ., 1995, *Από τη δημοσιογραφική ιστορία του τόπου μας, Πρεβεζάνικα Χρονικά* 31-32, 27-32
- ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ Γ., 2002, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα
- ΜΠΡΟΥΜΑΣ Α., 2009, *Ψηφιακή τεχνολογία και κοινωνικά κινήματα*, *Θέσεις* 108, 85-100
- ΝΑΥΡΙΔΗΣ Κ., 1994, *Κλινική κοινωνική ψυχολογία*, Αθήνα
- ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ Β., 1974, *Στις πηγές της κακοδαιμονίας. Τα βαθύτερα αίτια της διάσπασης του Κ.Κ.Ε.*, Αθήνα
- ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Η., 2001, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Αθήνα
- ΠΑΝΤΕΛΟΓΛΟΥ Γ., 1994, *Η αποτυχία του εκδημοκρατισμού του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος στη μεταπολεμική περίοδο και η θεσμοθέτηση των παρεμβάσεων. Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα στην περίοδο 1945-1950*, στο: ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ (εκδ.), *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα,

519-530

- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. & ΚΑΡΟΥΤΑ Ο., 2003, *Ο αρχαιολογικός χώρος της Νικόπολης. Ιστορία, μνημεία, τέχνη*, Πρέβεζα
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ., 2006, *Από τον λαό νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων*, Αθήνα
- ΡΑΠΤΗΣ Δ., 2002, Η ανασυγκρότηση και η συμβολική επιβίωση της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας στην πόλη. Το παράδειγμα του Μιχαλιτσίου Ιωαννίνων, στο: Α.Μ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ (Επιμ.), *Θητεία. Τιμητικό αφιέρωμα στον καθηγητή Μ.Γ. Μερακλή*, Αθήνα, 631-648
- ΡΗΓΑ Α.Β. & ΔΑΙΜΟΝΑΚΟΥ Σ., 2002, Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ελλήνων για τον Εαυτό και τον Άλλον (τον Τσιγγάνο), *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 108-109 Β'-Γ', 257-283
- ΡΗΓΟΣ Α., ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ Σ. & ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. (Επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Αθήνα
- ΡΟΜΠΟΛΗΣ Σ., 1994, Η μετανάστευση στην Ελλάδα κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967) ως συνιστώσα της αναπτυξιακής πολιτικής, στο: ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ (εκδ.), *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα, 483-489
- ΣΕΡΑΦΕΤΙΝΙΔΟΥ Μ., 1995, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Ο ρόλος των Μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, Αθήνα
- ΣΕΡΓΗΣ Μ., 2000, *Εφημερίδες και λογογραφία. Η ταυτότητα μιας ναξιακής εφημερίδας. Διαθλάσεις της Ιστορίας και της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου}*, Αθήνα
- ΣΕΡΓΗΣ Μ., 2005, *Ακληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και τη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα
- ΣΕΡΓΗΣ Μ., 2007, *Διαβατήριες τελετουργίες στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αι.-1922): γέννηση, γάμος, θάνατος*, Αθήνα
- ΣΕΡΓΗΣ Μ., 2008, Η εκδρομή ως προσκύνημα στον «ιερό» γενέθλιο τόπο: η πρώτη εκδρομή εθνικοτοπικού ναξιακού εν Αθήναις συλλόγου τον 20^ό αιώνα στη γενέτειρα Νάξο, στο: Ι. ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ (Επιμ.), *Αγαθοεργία. Τιμητικός τόμος για τον επίσκοπο Κνανέων Χρυσόστομο Μαυρογιαννόπουλο*, Αθήνα, 535-559
- ΣΕΡΓΗΣ Μ., 2008-2009, Τύπος και πολιτική: Η περίπτωση του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη και του ναξιακού Τύπου (1902-1915), *Ναξιακά* 31/69, 15-32
- ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ Σ., 2006, Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μια αποτύπωση, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 27, 7-42
- ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ Σ., 2008, Συλλογικές δράσεις, κινηματικές πρακτικές: η «σύντομη» δεκαετία του '60 ως «συγκρουσιακός κύκλος», στο: Α. ΡΗΓΟΣ, Σ. ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ & Ε. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (Επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Αθήνα, 57-77
- ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ Σ., 2003, Ένας αιώνας πρεβεζάνικου Τύπου (1900-2000), *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 39-40, 155-190
- ΤΡΟΥΜΠΕΤΑ Σ., 2000, Μερικές σκέψεις σχετικά με την παράσταση του «Άλλου» και το φαινόμενο του ρατσισμού στην νεοελληνική κοινωνία, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 101-102, 137-176
- ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., 2008, Η ελληνική δεκαετία του '60: «σύντομη ή μακρά»; στο: Α. ΡΗΓΟΣ, Σ. ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ & Ε. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (Επιμ.), *Η «σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Αθή-

να, 41-46

ΦΟΥΡΙΚΗΣ Π., 1928, Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν: Νικόπολις, Πρέβεζα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3, 117-459

ΦΟΥΡΙΚΗΣ Π., 1929, Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν: Νικόπολις, Πρέβεζα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 4, 263-294

ΦΟΥΡΙΚΗΣ Π., 1930, Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν: Νικόπολις, Πρέβεζα, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 5, 211-228

ΧΡΥΣΟΣ Ε. (Επιμ.), 1987, *Νικόπολις Α΄. Πρακτικά του Πρώτου Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη (23-29.9.1984)*, Πρέβεζα

ΨΗΜΙΤΗΣ Μ., 2006, *Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα*, Αθήνα

BIALOR P., 1963, Tensions leading to conflict and the resolution and avoidance of conflict in greek farming community, in: J.G. PERISTIANY (Ed.), *Contributions to mediterranean sociology*, Paris, 107-126

BRAUDEL F., 1991, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος στην εποχή του Φιλίππου Β΄ της Ισπανίας, τ. Α΄. Ο ρόλος του περιγύρου*, Αθήνα

DELLA PORTA D. & TARROW S. (Eds.), 2005, *Transnational protest and global activism. People, passions, and power*, Langham – Boulder – New York – Toronto – Oxford

EDELMAN M.J., 1999, *Η κατασκευή του πολιτικού θεάματος*, Αθήνα

KLAPPER J., 1960, *The effects of Mass Communication*, New York

KRIESI H., 2004, Political context and opportunity, in: D. SNOW, S. SOULE, H. KRIESI (Eds.), *The Blackwell companion to social movements*, Malden MA – Oxford, 67-90

LASSWELL H., 1948, The structure and function of communication in society, in: L. BRYSON (Ed.), *The communication of ideas*, New York – London, 37-51

MCADAM D., MCCARTHY J.D. & ZALD M. (Eds.), 1996, *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings*, Cambridge

MCADAM D. & SNOW D., 1997, *Social movements: Reading on their emergence, mobilization, and dynamics*, Los Angeles

MCADAM D., TARROW S. & TILLY C., 2001, *Dynamics of contention*, Cambridge

MELLUCCI A., 1996, *Challenging codes: Collective action in the information age*, Cambridge

MUNK R., 2007, *Globalization and contestation: The new great counter movement*, London – New York

SEFERIADES S., 2005, The coercive impulse: policing labour in interwar Greece, *Journal of Contemporary History* 40:1, 55-78

SNOW D., SOULE S. & KRIESI H. (Eds.), 2004, *The Blackwell companion to social movements*, Malden MA – Oxford

SWANSON D., 2000, Το νέο επικοινωνιακό πεδίο και η δημοκρατία: προκλήσεις και εξελίξεις, στο: Σ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ (Επιμ.), *Επικοινωνία και κοινωνία από τον εικοστό στον εικοστό πρώτο αιώνα*, Αθήνα, 421-442

TARROW S., 1998, *Power in movement: Social movements and contentious politics*, Cambridge

TARROW S., 2005, *The new transnational activism*, Cambridge

TILLY C., 2007, *Κοινωνικά κινήματα, 1768-2004*, Αθήνα

TILLY C. & TARROW S., 2007, *Contentious politics*, Boulder – London